

تحلیل روان‌سنجی مقیاس قربانی‌شدن در فضای مجازی و ارتباط آن با عوامل روانی و اجتماعی در دانش‌آموزان دختر

سارا ابراهیمی^۱

عیسی خواجه‌وند احمدی^۲

چکیده

پژوهش حاضر با هدف آزمون کفایت روان‌سنجی مقیاس قربانی‌شدن در فضای مجازی در میان ۳۲۶ نفر از دانش‌آموزان دختر شهر تهران انجام شد که با استفاده از روش نمونه‌گیری گلوله برفی مجازی انتخاب شدند. در مطالعه همبستگی حاضر، از مقیاس قربانی‌شدن در فضای مجازی (بوئلگا و همکاران، ۲۰۱۹)، مقیاس ارتباط والد-نوجوان (پورسل، ۲۰۰۷) و مقیاس قربانی‌شدن توسط همسالان (جوزف و استاکتون، ۲۰۱۸) استفاده شد. به‌منظور تعیین روایی عاملی مقیاس قربانی‌شدن در فضای مجازی از روش‌های آماری تحلیل عاملی اکتشافی و تحلیل عاملی تأییدی استفاده شد و برای بررسی همسانی درونی آن ضرایب آلفای کرونباخ به کار برده شد. همچنین، به‌منظور مطالعه روایی سازه از ضریب همبستگی بین مقیاس قربانی‌شدن در فضای مجازی و مقیاس‌های ارتباط والد-نوجوان و قربانی‌شدن توسط همسالان استفاده شد. نتایج تحلیل مؤلفه‌های اصلی با استفاده از چرخش واریماکس نشان داد مقیاس قربانی‌شدن

^۱ عضو هیئت علمی سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی نویسنده مسئول: sa_ebrahimi@sbu.ac.ir

^۲ عضو هیئت علمی سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی issaahmadi@yahoo.com

تاریخ ارسال: ۱۳۹۹/۰۷/۰۱ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۹/۰۱

در فضای مجازی از دو عامل قربانی مستقیم و قربانی غیرمستقیم در فضای مجازی تشکیل شده است. شاخص‌های برآزش تحلیل عاملی تأییدی بر پایه نرم‌افزار آموس، وجود این دو عامل را تأیید کرد. نتایج نشان داد همبستگی مثبتی بین ابعاد مقیاس قربانی شدن در فضای مجازی با ابعاد مقیاس قربانی شدن توسط همسالان وجود دارد. همچنین همبستگی ضعیفی با ابعاد مقیاس ارتباط والد-نوجوان به دست آمد و روایی این مقیاس مورد تأیید است. مقادیر ضرایب همسانی درونی مقیاس ($\alpha=0/93$) مطلوب گزارش شد. در مجموع، یافته‌های پژوهش نشان داد که مقیاس حاضر برای سنجش قربانی شدن در فضای مجازی در دانش‌آموزان دختر ابزار مناسب و معتبری است.

واژگان کلیدی

مقیاس قربانی شدن در فضای مجازی، ویژگی‌های روان‌سنجی، دانش‌آموزان دختر

مقدمه و بیان مسئله

پدیده اجتماعی فضای مجازی به‌عنوان زیرساخت‌های فیزیکی و ابزار ارتباط از راه دور، شبکه‌های رایانه‌ای و ارتباط آن‌ها (اینترنت) و اینترنت تلفی می‌شود. زورگویی در فضای مجازی به عنوان رفتاری عمدی، پرخاشگرانه و تکراری تعریف می‌شود که در آن فرد یا گروهی از افراد از دستگاه‌های الکترونیکی -عمدتاً اینترنت و تلفن هوشمند- برای زورگویی به فرد دیگری استفاده نمایند که نمی‌تواند از خود دفاع کند. (ابوجاوید، سوچ، استارسوچ و سلامه، ۲۰۱۵؛ بوئلگا، مارتینز-فرر و کاوا، ۲۰۱۷). در سال‌های اخیر، زورگویی در فضای مجازی به وضوح به مشکلی فزاینده در میان نوجوانان بسیاری از کشورها تبدیل شده است (زیچ، روساریو و اینماکولادا، ۲۰۱۶؛ آنتونیادو، ککینوس و مارکوس، ۲۰۱۶؛ لی و شین، ۲۰۱۷؛ یوبرو، ناوارو، الچی، لارانگا و اووجرو، ۲۰۱۷). براساس دیدگاه لی و شین (۲۰۱۷)، افزایش و گسترش زورگویی در فضای مجازی در میان نوجوانان می‌تواند ناشی از عوامل متعددی مانند افزایش دسترسی و استفاده انبوه از تلفن‌های هوشمند در دوره نوجوانی باشد (اورتگا-باران، بوئلگا، کاوا و تورالبا، ۲۰۱۷؛ لی و شین، ۲۰۱۷). گوشی‌های هوشمند در حال حاضر عنصری اساسی در زندگی روزمره افراد، به‌ویژه نوجوانان است (ناوارو، یوبرو و لارانگا، ۲۰۱۶؛ دلریو،

مندو، دل‌بارکو و فلیپ، ۲۰۱۷؛ کریگوردبیل، ۲۰۱۷). کودکان و نوجوانان برای یادگیری مهارت‌های تحصیلی و اجتماعی و سرگرمی بیش از پیش از اینترنت بهره می‌برند. کاربران این رده سنی ممکن است به دلیل عدم آشنایی با کارکردها و استفاده نادرست از این فضا، با اطلاعات ناخواسته یا ناامن همراه با محتوای خشن و جنسی نامناسب با سنشان و همچنین آزار و اذیت از سوی برخی افراد مواجه شوند. بر این اساس، فضای مجازی بر بستر اینترنت با توجه به اتصال راحت و سریع به خدمات پیام‌رسان فوری و شبکه‌های اجتماعی نه تنها می‌تواند برای اهداف آموزشی و برقراری ارتباط مثبت با دیگران مورد استفاده قرار گیرد، بلکه می‌تواند به راحتی برای خودافشایی (توسلی و جلالوند، ۱۳۹۴)، نقض حریم شخصی، تسهیل ارتباط با جنس مخالف، اشاعه فحشا و بی‌بندوباری، هرزه‌نگاری، تهدید بنیان خانواده و آسیب روانی به کار گرفته شود (یاریگروش، عامری، فرح‌بیجاری و دهشیری، ۱۳۹۸). پیامدهای ناشی از زورگویی در فضای مجازی برای قربانی آن‌قدر جدی است که به‌عنوان مشکل جهانی به‌داشت عمومی در نظر گرفته می‌شود (ابوجاوید و همکاران، ۲۰۱۵؛ فرارا، ایانیلو، ویلانی و کرسلو، ۲۰۱۸). تجربه منفی قربانی‌شدن در فضای مجازی آزادی عمل نوجوان را در استفاده و جست‌وجو در منابع باارزش آنلاین تضعیف کرده و منجر به پیامدهای شدید عملکردی و روانی-اجتماعی می‌گردد (هندوجا و پاچین، ۲۰۰۸). از جمله پیامدهای منفی قربانی‌شدن در فضای مجازی می‌توان به مشارکت اندک در فعالیت‌های اجتماعی و برنامه‌های آموزشی (ویلارد، ۲۰۰۷)، مشکلات رفتاری (کووالسکی، جومتی، اسکرودر و لاتانر، ۲۰۱۴)، افکار خودکشی (تامپسون، لیتروویک، اورسون، انگلیش، دوبویتز، پروکتور و همکاران، ۲۰۱۲؛ ون‌گیل، ودر و تانیلون، ۲۰۱۴؛ سرافرینی، مازیو، پیکینی، فلوری، فرینو، پامپیلی و همکاران، ۲۰۱۵)، درون‌سازی مشکل (مک‌دوگال و وایلان‌کورت، ۲۰۱۵)، ناراحتی شدید عاطفی (اورتگا-باران، بوئلگا و کاوا، ۲۰۱۶؛ لارانگا، یوبرو، اووجرو و ناوارو، ۲۰۱۶)، نشانگان افسردگی (سرافرینی و همکاران، ۲۰۱۵؛ یوبرو و همکاران، ۲۰۱۷؛ کریگوردبیل، ۲۰۱۷؛ ناوارو، یوبرو و لارانگا، ۲۰۱۸)، افزایش احساس تنهایی قربانی به دلیل عدم آگاهی والدین از

قربانی شدن فرزندان برخلاف قربانی در معنای سنتی (بوئلگا، مارتینز-فرر و موسیتو، ۲۰۱۶؛ نوستینی، فیورنتینی، دی پائولا و منسینی، ۲۰۱۸) اشاره کرد.

مطالعات اخیر نشان داده‌اند قربانی شدن در فضای مجازی را می‌توان به قربانی شدن مستقیم^۱ و غیرمستقیم^۲ طبقه‌بندی کرد؛ منظور از قربانی شدن مستقیم در فضای مجازی، حمله کلامی به شخص مانند ارسال پیام‌های توهین‌آمیز به‌طور مستقیم به قربانی است. قربانی شدن غیرمستقیم در فضای مجازی شامل رفتارهایی است که به‌طور غیرمستقیم از طریق دستکاری عکس‌ها و فیلم‌ها و یا شایعه درباره قربانی صورت می‌گیرد (آنتونیادو و همکاران، ۲۰۱۶؛ بوئلگا، مارتینز-فرر، موسیتو و اورتگا-باران، ۲۰۱۹).

پیشرفت‌های مداوم فناوری باعث بروز شیوه‌های جدید و تغییر شکل زورگویی در فضای مجازی شده است (کراس، بارنز، پاپاگئورگیو، هادون، هرن و لستر، ۲۰۱۵؛ کوهن-آلماگور، ۲۰۱۸). بر این اساس برای اقدام برای پیشگیری و مداخله به‌موقع در رفع این مشکل اجتماعی و پیامدهای منفی آن ضروری است با استفاده از ابزارهای به‌روز و معتبر مورد ارزیابی قرار گیرد (کوالسکی و همکاران، ۲۰۱۴). پژوهش‌های متعددی به بررسی ویژگی‌های فنی مقیاس قربانی شدن در فضای مجازی در نمونه‌های نوجوان پرداخته‌اند (بوئلگا، کاوا و موسیتو، ۲۰۱۰، ۲۰۱۲ و ۲۰۱۹؛ آنتونیادو و همکاران، ۲۰۱۶؛ لوبک و پیترمن، ۲۰۱۸).

در پژوهش بوئلگا و همکاران (۲۰۱۰) که با هدف تحلیل میزان شیوع قربانی شدن از طریق تلفن هوشمند و اینترنت و بررسی تفاوت‌های جنسی و سال تحصیلی در نوع خشونت الکترونیکی بر روی نوجوانان دختر و پسر ۱۱ تا ۱۷ ساله انجام شد، نتایج نشان داد ۲۴/۶٪ از نوجوانان از طریق تلفن هوشمند ($a=0/76$) و ۲۹٪ از طریق اینترنت ($a=0/84$) مورد آزار و اذیت قرار گرفته‌اند. همچنین نتایج نشان داد دانش‌آموزان به‌ویژه دختران در دو سال اول دبیرستان قربانی فضای مجازی می‌شوند.

-
1. Direct Cyber-Victimization
  2. Indirect Cyber-Victimization

در پژوهشی که بونلگا و همکاران (۲۰۱۲) با هدف بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی مقیاس قربانی‌شدن در فضای مجازی از طریق تلفن هوشمند و اینترنت بر روی نمونه‌ای از نوجوانان دختر و پسر ۱۱ تا ۱۹ ساله اسپانیایی و مکزیکی انجام دادند، یافته‌ها حاکی از ساختار دو عاملی مقیاس با عنوان موبایل سایبری^۱ و اینترنت سایبری^۲ و دربرگیری قربانی‌شدن فیزیکی، کلامی و رابطه‌ای در هر دو عامل بود که در مجموع ۵۲٪ از واریانس را تبیین می‌کردند. تحلیل عاملی تأییدی نیز برازش خوب مدل را با این دو عامل به‌طور تجربی نشان داد. همچنین ضرایب همسانی درونی ($a=0/87-0/89$) نشان داد این مقیاس از اعتبار کافی برخوردار است. در بررسی روایی سازه، همبستگی مثبت و معنی‌دار میان این مقیاس و ابزارهای اندازه‌گیری نشانه‌شناسی افسردگی، استرس ادراک شده، تنهایی و انزوا و قربانی‌شدن سنتی و همبستگی منفی و معنی‌دار با رضایت از زندگی به‌ترتیب بیانگر روایی همگرا و واگرای این مقیاس بود.

آنتونادو و همکاران (۲۰۱۶) پرسش‌نامه تجربیات قربانی‌شدن و زورگویی در فضای مجازی را با هدف پیشنهاد ابزار اندازه‌گیری با روایی مناسب و اعتبار کافی در بررسی زورگویی و قربانی‌شدن در فضای مجازی در نوجوانان دختر و پسر ۱۲ تا ۱۷ ساله یونانی، تدوین کردند. در این پژوهش ضریب اعتبار آزمون به روش همسانی درونی برای بخش قربانی‌شدن در فضای مجازی ($a=0/87-0/95$) و برای بخش زورگویی در فضای مجازی ($a=0/86-0/95$) گزارش شد. تحلیل عاملی اکتشافی نیز دو عامل قربانی‌شدن (مستقیم و غیرمستقیم) و زورگویی (مستقیم و غیرمستقیم) در فضای مجازی را شناسایی کرد. همچنین، میان قربانی‌شدن و زورگویی سنتی و قربانی‌شدن و زورگویی در فضای مجازی و میان زورگویی در فضای مجازی و شخصیت ضد اجتماعی روایی سازه مقیاس از طریق همبستگی مثبت و معنی‌دار نشان داده شد.

-
1. cyber mobile
  2. cyber internet

لوبک و پیترمن (۲۰۱۸) در پژوهشی به بررسی ساختار چندوجهی مقیاس قربانی شدن در فضای مجازی (بدنام کردن^۱، خیانت^۲، محرومیت اجتماعی^۳، مزاحمت سایبری^۴ و ضبط و فیلم از قربانی^۵) و رابطه آن با عزت نفس و روابط اجتماعی دانش‌آموزان پرداختند، نتایج تحلیل عاملی تأییدی از ساختار پنج عاملی مقیاس حمایت کرد. همچنین عزت نفس و روابط اجتماعی با شیوه‌های قربانی شدن در فضای مجازی همبستگی منفی و معنی‌دار داشتند؛ دانش‌آموزان دختر خیانت بیشتری را نسبت به پسران و دانش‌آموزان بزرگتر محرومیت اجتماعی کمتر اما مزاحمت آنلاین بیشتری را نسبت به دیگر دانش‌آموزان گزارش کردند.

بوئلگا و همکاران (۲۰۱۹) ویژگی‌های روان‌سنجی مقیاس قربانی شدن در فضای مجازی را بررسی کردند که نسخه اصلاح شده مقیاس قربانی شدن نوجوانان با تلفن هوشمند و اینترنت (بوئلگا و همکاران، ۲۰۱۰، ۲۰۱۲) است. این مقیاس از طبقه‌بندی ویلارد (۲۰۰۷)، برای ارزیابی فراوانی دفعاتی که نوجوانان از طریق اینترنت و تلفن هوشمند هدف آزار و اذیت، سوءاستفاده، تعرض به حریم خصوصی، سرقت هویت و محرومیت اجتماعی قرار می‌گیرند استفاده کرده است. مقیاس جدید، نسخه به‌روزشده مقیاس بوئلگا و همکاران (۲۰۱۲) است، چراکه در حال حاضر با استفاده از تلفن هوشمند، دیگر تمایزی بین تلفن هوشمند و اینترنت وجود ندارد. همچنین، مقیاس جدید علاوه بر گویه‌های موجود در مقیاس اصلی (بوئلگا و همکاران، ۲۰۱۰)، شامل هشت گویه دیگر است که شامل قربانی شدن مستقیم و غیرمستقیم در فضای مجازی می‌شود. قربانی شدن مستقیم شامل حملات مستقیم (کسی به من توهین کرد یا در شبکه‌های اجتماعی مسخره‌ام کرد) و یا رفتارهای اجتماعی (شخصی من را از گروه‌ها حذف کرد تا من هیچ دوستی نداشته باشم) است. قربانی شدن غیرمستقیم در فضای مجازی شامل رفتارهایی مانند دستکاری تصاویر (شخصی فیلم‌هایی از من ساخته و یا عکس‌هایم را

-
1. denigration
  2. betrayal
  3. social exclusion
  4. cyberstalking
  5. happy slapping

دستکاری کرده)، سرقت هویت (شخصی با اطلاعات شخصی‌ام در اینترنت پروفایلی کاذب ساخته) و یا هک کردن (شخصی رمز عبورم را در شبکه‌های اجتماعی تغییر داده به طوری که نمی‌توانم به آن‌ها دسترسی داشته باشم) است. در پژوهش بوئلگا و همکاران (۲۰۱۹) نتایج تحلیل عاملی تأییدی از ساختار دو عاملی مقیاس قربانی‌شدن در فضای مجازی در نمونه دانش‌آموزان ۱۲ تا ۱۶ ساله به طور تجربی حمایت کرد. در بررسی روایی سازه، همبستگی مقیاس قربانی‌شدن در فضای مجازی با مقیاس قربانی‌شدن توسط همسالان (مینراد و جوزف، ۲۰۰۰)، مقیاس چندبعدی خودپنداره (گارسیا و موسیتو، ۱۹۹۹) و مقیاس ارتباط والد-نوجوان (استیوز، موسیتو و هررو، ۲۰۰۵) بررسی شد که نتایج حاکی از رابطه مثبت و معنی‌دار با مقیاس قربانی‌شدن توسط همسالان ($r=0/42$) و زیرمقیاس ارتباط توهین‌آمیز^۱ ($r=0/28$) و $r=0/23$ در مقیاس ارتباط والد-نوجوان و رابطه منفی و معنی‌دار با مقیاس‌های چندبعدی خودپنداره ($r=-0/21$) و زیرمقیاس ارتباط باز^۲ ($r=-0/19$ و $r=-0/18$) در مقیاس ارتباط والد-نوجوان بود. نتایج این پژوهش نشان داد این مقیاس در گروه نمونه دانش‌آموزان با ۱۸ گویه و دو عامل، شیوه‌های قربانی‌شدن در فضای مجازی را با روشی کارآمد و از لحاظ روان‌سنجی و نظری دقیق و معنی‌دار می‌سنجد.

نظریه زیست بوم‌شناختی برونفن‌برنر (۱۹۷۷)، تأثیرات بافتی را بر فرایند رشد دخیل می‌داند و شخص را به صورتی در نظر می‌گیرد که در سیستم پیچیده‌ای از روابط رشد می‌کند و چندین سطح از محیط در نتیجه تعاملات مستمر با فرد بر وی اثر می‌گذارند. به این ترتیب، این سطوح دربرگیرنده عوامل بالقوه محافظ و خطرناک برای تحول هستند. براساس نظریه زیست‌بوم‌شناختی، قربانی‌شدن در فضای مجازی احتمالاً در نتیجه تعامل بین عوامل درون-فردی و بین‌فردی رخ داده و تداوم می‌یابد (کراس، بارنز، پاپاگئورگیو، هادو، هیرن و لستر، ۲۰۱۵؛ فولچنج و فورلانگ، ۲۰۱۶؛ سوئیبر و هیمل، ۲۰۱۵). در سطح ریزسیستم، نوجوانانی که خجالتی و منزوی اند و در تعاملات اجتماعی دچار مشکل می‌شوند، دوستی ندارند یا دوستان

1. open communication
2. offensive communication

کمی دارند و احساس تنهایی می‌کنند به احتمال زیاد قربانی زورگویی‌های فضای مجازی می‌شوند (آلاوز-گارسیا، پرز، گنزالز و پرز، ۲۰۱۵؛ ناوارو، روییز-اولیوا، لارانگا و یوبرو، ۲۰۱۵). در سطح میان‌سیستم، قربانی شدن در فضای مجازی با ویژگی‌های خانواده مانند روابط ضعیف والد-فرزند، عدم حمایت هیجانی والدین، نظارت کم و ضعیف والدین و انسجام و صمیمیت اندک میان اعضای خانواده همراه است (اورتگا-بارآن و همکاران، ۲۰۱۶؛ ناوارو و همکاران، ۲۰۱۵، بوئلگا و همکاران، ۲۰۱۶). در سطح برون‌سیستم نیز عواملی مانند جو مدرسه و ارتباط با همسالان در مواجهه با زورگویی در فضایی مجازی تأثیرگذارند (کووالسکی، ۲۰۱۴).

بر اساس نظریه سیستمی خانواده، رفتارهای اعضای خانواده به‌عنوان بخشی از یک سیستم بر وضعیت روانی و رفتارهای سایر اعضا یا زیرسیستم‌ها تأثیرگذار است (برودریک، ۱۹۹۰؛ به نقل از ناهیدپور، خسروی و خاقانی‌فرد، ۱۳۹۳). پژوهش‌ها نشان داده‌اند روابط مثبت والدین با نوجوانان و آگاهی از فعالیت‌های آنلاین آن‌ها به‌عنوان عوامل محافظ در برابر استفاده مشکل‌ساز از فضای مجازی، افکار و سواس‌گونه درباره آن و انزوای اجتماعی عمل می‌کنند. در مقابل جو منفی محیط‌های خانوادگی با کاهش منابع مقابله اجتماعی و فردی نوجوانان، باعث آسیب‌پذیری بیشتر آن‌ها در برابر بدرفتاری و ارباب توسط همسالان در فضای مجازی می‌شود (لریا، سامارا و ولک، ۲۰۱۳؛ ناوارو و همکاران، ۲۰۱۵). وانگ، ایانوتی و ناسل (۲۰۰۹) دریافتند روابط مثبت والدین با نوجوانان همراه با درک مشکلات و نگرانی‌های آن‌ها و آموزش مهارت‌هایی که منجر به ایجاد احساس بهتر در هنگام ناراحتی و مشکل می‌شود، در جلوگیری از مواجهه آن‌ها با زورگویی در فضای مجازی تأثیرگذار است. بوئلگا و همکاران (۲۰۱۶) نشان دادند آن دسته از نوجوانانی که روابط خانوادگی خود را به‌لحاظ عاطفی ضعیف گزارش می‌کنند و در برقراری ارتباط با والدین خود مشکل دارند به‌گونه‌ای که روابط آن‌ها با والدینشان همراه با بی‌تفاوتی یا طرد است، بیشتر در معرض زورگویی‌های فضای مجازی قرار می‌گیرند. در پژوهش لارانگا (۲۰۱۶) ارتباط اجتنابی با مادر در مورد سه گروه از قربانیان نوجوان در فضای مجازی (گهگاهی، شدید و روزانه) مورد بررسی قرار گرفت که نتایج نشان داد ارتباط اجتنابی با مادر با قربانی شدن به‌صورت گهگاهی در فضای مجازی رابطه معنی‌دار دارد.

همچنین، اشکال منفی ارتباط مانند روابط توهین‌آمیز با قربانی‌شدن شدید در فضای مجازی همراه بود در حالی‌که روابط باز عامل محافظ بالقوه در برابر بزه‌دیدگی روزانه بود. بر این اساس، روابط خانوادگی قربانیان فضای مجازی همراه با الگوهای ارتباطی ضعیف، منفی، اجتنابی و تعارض‌آمیز با والدین ممکن است میزان قربانی‌شدن آنلاین را تشدید نماید (بوئلگا و همکاران، ۲۰۱۶؛ لارانگا و همکاران، ۲۰۱۶؛ ون‌دیک، برانجی، کیسرس، هوک، هیل و میوس، ۲۰۱۳). زمانی‌که والدین حامی و در دسترس اند و فرزندان می‌توانند با آن‌ها به راحتی ارتباط برقرار کنند، تداوم قربانی‌شدن در فضای مجازی و میزان شکایت‌های مرتبط با سلامتی کاهش می‌یابد (فرید، لیندستروم و روس‌وال، ۲۰۱۵؛ ویلیامز و مرتن، ۲۰۱۱). روابط مثبت و باز والد-نوجوان، امکان گفت‌وگوی والدین را با فرزندان در مورد مخاطرات فضای مجازی فراهم می‌سازد که این امر در نهایت قربانی‌شدن و زورگویی کمتر را به دنبال دارد (مش، ۲۰۰۹). به این ترتیب، الگوی روابط خانوادگی همراه با جو مثبت و روابط باز و همدلانه والد-نوجوان به‌عنوان عوامل محافظ در برابر قربانی‌شدن در فضای مجازی عمل می‌کنند (بوئلگا و همکاران، ۲۰۱۶؛ کراس، لستر و بارنز، ۲۰۱۵؛ ناوارو و همکاران، ۲۰۱۵؛ اورتگا-باراُن و همکاران، ۲۰۱۶).

همچنین پژوهش‌ها ارتباط قربانی‌شدن در فضای مجازی با قربانی‌شدن سنتی توسط همسالان در مدرسه را تایید کرده‌اند (هندوجا و پاچین، ۲۰۰۸؛ توکوناگا، ۲۰۱۰؛ واس‌دروپ و برادشاو، ۲۰۱۴؛ کووالسکی و همکاران، ۲۰۱۴؛ آلونسو و رومرو، ۲۰۱۷؛ اورتگا-باراُن و همکاران، ۲۰۱۷؛ کاوا و بوئلگا، ۲۰۱۸؛ بوئلگا و همکاران، ۲۰۱۹) قربانی‌شدن توسط همسالان پدیده‌ای شایع و یکی از مهم‌ترین معضلات در سال‌های مدرسه است که در دوره راهنمایی به اوج خود می‌رسد (یانگ و سوئیتینگ، ۲۰۰۴). قربانی‌شدن توسط همسالان عبارت است از مواجهه مکرر، منظم و هدفمند شخص با آسیب و ناراحتی و سوءاستفاده از قدرت از سوی یک یا چند همسال در طی یک دوره زمانی. الویس (۱۹۹۳). مینراد و جوزف (۲۰۰۰) قربانی‌شدن توسط همسالان را در قالب چهار شیوه قربانی‌شدن برشمردند: قربانی جسمی که بیانگر مواجهه با آسیب‌های جسمی مانند مشت و لگد است؛ قربانی کلامی که رفتارهایی مانند

به اسم بد صدازدن یا تحقیر و تمسخر قربانیان را دربرمی‌گیرد؛ دستکاری اجتماعی که به رفتارهای اجتماعی منفی از سوی برخی از افراد برای تحریک دیگران علیه فرد اشاره دارد و حمله به دارایی و متعلقات که شامل مواردی مانند خسارت یا سرقت اموال است. همچنین، قربانی شدن توسط همسالان را می‌توان به دو شکل اساسی، قربانی شدن آشکار و رابطه‌ای طبقه‌بندی کرد (کریک و بیگبی، ۱۹۹۸؛ استورچ، براسارد و ماسیا-وارنر، ۲۰۰۳؛ کریک و گراتیپتر، ۲۰۰۹). قربانی شدن آشکار شیوه‌ای از قربانی شدن است که حملات جسمی یا تهدید به آسیب جسمی را دربرمی‌گیرد و قربانی شدن رابطه‌ای که شامل دستکاری هیجانی قربانی و استفاده از نیروهای اجتماعی برای آسیب روانی زدن به قربانی است.

در ادبیات پژوهشی قربانی شدن همسالان، سه کلیدواژه وجود دارد: تجربه قربانی شدن بسیار شایع است؛ قربانی شدن با برخی سازگاری‌های منفی مرتبط است و پیامدهای قربانی شدن پایدار است (مک‌دوگال و وایلان‌کورت، ۲۰۱۵). هندوجا و پاچین (۲۰۰۸) در بررسی ویژگی‌های قربانیان زورگویی و افراد زورگو در فضای مجازی نشان دادند مهارت استفاده از رایانه و زمان صرف‌شده برای جست‌وجو در اینترنت با قربانی شدن و زورگویی در فضای مجازی مرتبط است. همچنین، تجربه زورگویی در فضای مجازی با مشکلات مدرسه مانند زورگویی سنتی، رفتار تهاجمی و مصرف مواد همراه بوده است به‌گونه‌ای که نوجوانانی که در شش ماه گذشته از مواجهه با زورگویی سنتی رنج می‌بردند، دو و نیم برابر بیشتر زورگویی در فضای مجازی را تجربه می‌کردند. بر این اساس، مشکلات نوجوانان در مدرسه به فضای مجازی منتقل شده و در آن ادامه می‌یابد (توکوناگا، ۲۰۱۰؛ کووالسکی و همکاران، ۲۰۱۴) که با آسیب پایدار به عملکرد تحصیلی (عملکرد ضعیف تحصیلی)، بهزیستی روان‌شناختی و جسمی (اضطراب، افسردگی، افکار خودکشی، استرس پس از سانحه، سطح پایین خودکارآمدی، خودپنداره منفی و خود را سزاوار سوءاستفاده دانستن، ضعف اشتها، سردرد، اختلالات خواب و ...) و سازگاری اجتماعی (طرد از سوی معلم و همسالان، بیزاری از مدرسه و همسالان و ...) همراه است (نانسل، هاینی و سیمونز-مورتون، ۲۰۰۷؛ بولتون، اسمیت و کوی، ۲۰۱۰؛ وانگ،

ایانوتی و لوک، ۲۰۱۲؛ اسویرر و اسپلاگ، ۲۰۱۱؛ جینی، پوزولی، لنزی و وینو، ۲۰۱۴؛ مک‌دوگال و وایلان‌کورت، ۲۰۱۵).

در پژوهشی که واس‌دروپ و برادشاو (۲۰۱۴) با هدف بررسی همپوشانی زورگویی سنتی (فیزیکی، کلامی و رابطه‌ای) با زورگویی در فضای مجازی و روابط سطح دانش‌آموز و مدرسه در قربانیان فضای مجازی در مقایسه با قربانیان سنتی در میان نوجوانان کلاس نهم تا دوازدهم انجام دادند، دریافتند که ۲۳٪ از جوانان در ماه گذشته قربانی هر نوع زورگویی بوده‌اند و ۲۵/۶٪ از این قربانیان مورد آزار و اذیت اینترنتی قرار گرفته بودند. نکته قابل توجه آن است که فقط ۴/۶٪ از قربانیان زورگویی در فضای مجازی، صرفاً زورگویی در فضای مجازی را گزارش کرده‌بودند. این بدان معناست که زورگویی‌هایی که در بستر فناوری رخ می‌دهد، تقریباً همیشه در شرایط سنتی زورگویی نیز اتفاق می‌افتند. پژوهش میشل و جونز (۲۰۱۵) نشان داد زورگویی آنلاین ناراحت‌کننده‌تر از زورگویی سنتی است و رویدادهایی که دربرگیرنده عناصر زورگویی به هر دو صورت شخصی و آنلاین است، بیشترین میزان ناراحتی و استرس را ایجاد می‌کنند. این میزان ناراحتی ممکن است ناشی از خود فناوری نباشد و شاید شدت، خصمانه‌بودن و ماهیت ارتباط بین قربانی و عامل زورگویی باعث ایجاد ناراحتی و استرس شده باشد. آلونسو و رومرو (۲۰۱۷) پژوهشی با هدف بررسی ارتباط بین زورگویی سنتی و زورگویی در فضای مجازی در نوجوانان ۱۲ تا ۱۹ ساله انجام دادند که نتایج حاکی از هم‌رخدادی زورگویی سنتی و زورگویی در فضای مجازی، روان‌رنجوری، گشودگی و توافق-پذیری بیشتر در قربانیان بود. نتایج پژوهش کاوا و بوئلگا (۲۰۱۸) در بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی مقیاس قربانی‌شدن در مدرسه توسط همسالان^۱ در نوجوانان دختر و پسر ۱۱ تا ۱۵ ساله حاکی از ساختار سه عاملی مقیاس (جسمی، کلامی و رابطه‌ای) و همپوشانی قربانی‌شدن در مدرسه به‌شکل سنتی و قربانی‌شدن در فضای مجازی بود.

---

1. Peer School Victimization Scale (VE-I)

بر این اساس، از یک سو نتایج پژوهش‌ها بیانگر شیوه‌های جدید قربانی‌شدن در فضای مجازی به‌ویژه در میان گروه سنی نوجوان است و از سوی دیگر خلاء موجود در ادبیات پژوهشی این حوزه در میان پژوهشگران ایرانی علاقه‌مند به پژوهش درباره قربانی‌شدن و بزه‌دیدگی در فضای مجازی، ضرورت دسترسی به ابزاری برای سنجش این سازه و در نتیجه طراحی مداخلات پیشگیرانه و ارزیابی موفقیت آن‌ها را میان گروه‌های مختلف مشارکت‌کنندگان ایرانی، به عنوان اولویت پژوهشی اجتناب‌ناپذیر، آشکار می‌سازد. از این‌رو، پژوهش حاضر با هدف بررسی کفایت روان‌سنجی مقیاس قربانی‌شدن در فضای مجازی در دانش‌آموزان دختر در صدد داده‌های هنجاری اولیه را برای مقیاس قربانی‌شدن در فضای مجازی فراهم آورد، ساختار عاملی مقیاس مذکور را بررسی کند و تعیین نماید که آیا نمرات مقیاس قربانی‌شدن در فضای مجازی با نمرات مقیاس‌های ارتباط والد-نوجوان و قربانی‌شدن توسط همسالان در دانش‌آموزان دختر رابطه دارد؟

روش پژوهش

پژوهش حاضر توصیفی از نوع همبستگی است که بر ماتریس کواریانس مبتنی است. جامعه آماری این پژوهش، کلیه دانش‌آموزان شهر تهران بودند. نمونه مورد بررسی ۳۲۶ نفر از دانش‌آموزان دختر دوره متوسطه اول و دوم با دامنه سنی (۱۲ تا ۱۸ سال) و میانگین سنی (۱۶/۷۲ سال) و انحراف معیار (۱/۴۸) بودند که با استفاده از روش نمونه‌گیری گلوله برفی مجازی انتخاب شدند. به‌منظور اجرای پژوهش، نشانی اینترنتی مقیاس‌ها برای نمونه‌های اولیه ارسال شد و آن‌ها نیز برای نوجوانان دیگر ارسال کردند و این زنجیره تا تکمیل نمونه ادامه یافت. ابزارها برای اطمینان از محرمانه‌بودن و قابلیت اعتماد داده‌ها به‌صورت ناشناس ارسال شدند. برای بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی ابزارهای پژوهش نمونه‌ای ۳۰ نفره از نوجوانان به روش نمونه‌گیری در دسترس انتخاب شدند و ابزارهای پژوهش به‌صورت مقدماتی در میان آن‌ها اجرا شد.

مقیاس قربانی‌شدن در فضای مجازی^۱: مقیاس قربانی‌شدن در فضای مجازی (بوئلگا و همکاران، ۲۰۱۹) اقتباس از مقیاس قربانی‌شدن نوجوانان با تلفن هوشمند و اینترنت است (بوئلگا و همکاران، ۲۰۱۰، ۲۰۱۲) که علاوه بر گویه‌های موجود در مقیاس اصلی، شامل ۸ گویه دیگر است. بر این اساس، مقیاس قربانی‌شدن در فضای مجازی ابزار خودگزارشی است که از ۱۸ گویه تشکیل شده است. پاسخ‌ها بر روی مقیاس ۵ گویه‌ای لیکرت درجه‌بندی شده از ۱ (هرگز) تا ۵ (بیش از ۱۰ بار) نشان داده می‌شوند. این مقیاس، تجربه قربانی‌شدن در فضای مجازی توسط نوجوانان را در ۱۲ ماه گذشته اندازه‌گیری می‌کند و دربرگیرنده دو زیرمقیاس در استفاده از تلفن هوشمند است: خشونت‌های فضای مجازی در قالب قربانی‌شدن مستقیم (۸ گویه) و قربانی‌شدن غیرمستقیم (۱۰ گویه). نتایج تحلیل عاملی تأییدی در پژوهش (بوئلگا و همکاران، ۲۰۱۹)، از ساختار دو عاملی مقیاس در نمونه دانش‌آموزان به‌طور تجربی حمایت کرد. همچنین در این پژوهش اعتبار مقیاس به روش همسانی درونی ($a=0/88$) و در مطالعه مقدماتی که بر روی ۳۰ نوجوان ۱۲ تا ۱۸ ساله انجام شد، ($a=0/85$) به دست آمد. برای تعیین روایی صوری نسخه ترجمه‌شده، از ۱۰ نفر نوجوان درخواست شد که درباره سهولت تکمیل مقیاس، دستور زبان و املاي کلمات و شفاف‌بودن سبک نگارشی گویه‌ها اظهارنظر نمایند. همچنین، روایی صوری مقیاس و تطابق فرهنگی آن پس از ارزیابی توسط چندین متخصص در این حوزه مورد تأیید قرار گرفت. در بررسی روایی محتوا از نسبت روایی محتوا (CVR) استفاده شد که برای تعیین آن ۱۴ نفر از متخصصان، هر گویه را بر اساس طیف سه گویه‌ای لیکرت (ضروری است، مفید است اما ضروری نیست، ضرورتی ندارد) بررسی کردند. ارزش عددی نسبت روایی محتوا محاسبه و با جدول لاوشه انطباق داده شد و اعداد بالاتر از ($0/51$) مورد قبول واقع شدند. تمامی سؤال‌ها مساوی یا بزرگتر از ($0/54$) بودند که از عدد جدول لاوشه بزرگتر بودند. نتایج حاکی از آن است که سؤال‌های ضروری و مهم در این ابزار

---

1. Cyber-Victimization Scale

به‌کارگرفته شده‌اند. سپس با اجرای مقدماتی مقیاس در میان ۳۰ نوجوان، ویژگی‌های روان-سنجی این ابزار تعیین و پس از تصحیح، برای اجرای نهایی آماده شد.

مقیاس ارتباط والد-نوجوان: مقیاس ارتباط والد-نوجوان (بارنز و اولسون، ۱۹۸۲؛ اقتباس از پورسل، ۲۰۰۷) ابزار خودگزارشی است. این مقیاس شامل دو نسخه مرتبط با والد و نوجوان است که هر یک از ۲۰ گویه تشکیل شده است. پاسخ‌ها بر روی مقیاس ۵ گویه‌ای لیکرت درجه‌بندی شده و از ۱ (کاملاً مخالفم) تا ۵ (کاملاً موافقم) نشان داده می‌شوند. نسخه نوجوان این مقیاس ادراک نوجوانان را از پیوندهای عاطفی و ارتباطی با والدین اندازه‌گیری می‌کند. این مقیاس متشکل از دو زیرمقیاس ارتباط باز^۲ با والدین (۱۰ گویه) و ارتباط بی-دردسر^۳ با والدین (۱۰ گویه) است. در مطالعه بارنز و اولسون (۱۹۸۲) اعتبار مقیاس به روش همسانی درونی برای زیرمقیاس ارتباط باز ($a=0/87$) و برای زیرمقیاس ارتباط بی‌دردسر ($a=0/78$) و ($a=0/80-0/92$) و در پژوهش پورسل (۲۰۰۷) ($a=0/73$) به دست آمد. در پژوهش حاضر همسانی درونی مقیاس ($a=0/94$) به دست آمد. روایی صوری و محتوای نسخه ترجمه شده این مقیاس نیز پس از ارزیابی توسط چندین متخصص در این حوزه، مورد تأیید قرار گرفت. در مطالعه حاضر از مقیاس ارتباط والد-نوجوان برای ارزیابی روایی واگرایی مقیاس قربانی‌شدن در فضای مجازی استفاده شد.

مقیاس قربانی‌شدن توسط همسالان: مقیاس قربانی‌شدن توسط همسالان (جوزف و استاکتون، ۲۰۱۸) به‌عنوان ابزار خودگزارشی، بر اساس مقیاس مینراد و جوزف (۲۰۰۰) ساخته شد. نسخه اولیه این مقیاس شامل ۱۶ گویه و ۴ زیرمقیاس قربانی‌شدن جسمی، کلامی، دستکاری اجتماعی و حمله به دارایی بود. این مقیاس بر اساس پژوهش جوزف و استاکتون (۲۰۱۸)؛ اقتباس از مورو، هوبارد و سوئیفت، ۲۰۱۴؛ بتس، هوستون و استیر، ۲۰۱۵) به ۲۴ گویه

-
1. The Parent-Adolescent Communication Scale (PACS)
  2. open communication
  3. problem-free communication
  4. The Multidimensional Peer Victimization Scale

و ۶ زیرمقیاس تغییر یافت که ۱۰ گویه و ۲ زیر مقیاس قربانی‌شدن الکترونیکی و طرد اجتماعی به آن اضافه شد (هر زیرمقیاس ۴ گویه). پاسخ‌ها به این ابزار بر روی مقیاس ۵ گویه‌ای لیکرت درجه‌بندی شده از ۰ (هرگز) تا ۲ (بیش از یک‌بار) نشان داده می‌شوند. این مقیاس موقعیت‌هایی را ارزیابی می‌کند که نوجوانان در مدرسه به صورت مستقیم یا غیرمستقیم به دست همسالان‌شان قربانی می‌شوند. (مینراد و جوزف، ۲۰۰۰). در مطالعه مینراد و جوزف (۲۰۰۰) اعتبار مقیاس به روش همسانی درونی برای زیرمقیاس قربانی جسمی ($a=0/85$)، قربانی کلامی ($a=0/75$)، دستکاری اجتماعی ($a=0/77$) و برای زیرمقیاس حمله به دارایی ($a=0/73$) و در پژوهش مینراد و استاکتون (۲۰۱۸) ($a \geq 0/80$) به دست آمد. در پژوهش حاضر همسانی درونی مقیاس ($a=0/86$) به دست آمد و روایی صوری و محتوای نسخه ترجمه شده این مقیاس نیز پس از ارزیابی توسط چندین متخصص در این حوزه، مورد تأیید قرار گرفت. در مطالعه حاضر از مقیاس قربانی‌شدن توسط همسالان برای ارزیابی روایی همگرای مقیاس قربانی‌شدن در فضای مجازی استفاده شد.

روش اجرا: به‌منظور آماده‌سازی نسخه فارسی مقیاس قربانی‌شدن در فضای مجازی (بوئلگا و همکاران، ۲۰۱۹) از روش ترجمه مجدد استفاده شد. بنابراین، نسخه انگلیسی آن برای نمونه دانش‌آموزان به زبان فارسی ترجمه شد. برای این منظور، با هدف حفظ هم‌ارزی زبانی و مفهومی، نسخه فارسی به کمک یک فرد دو‌زبانه دیگر به انگلیسی برگردانده شدند. در ادامه، دو مترجم درباره تفاوت موجود بین نسخه‌های انگلیسی بحث کردند و از طریق فرایند مرور مکرر، این تفاوت‌ها به حداقل ممکن کاهش یافت. بر این اساس، مترادف معنایی نسخه ترجمه شده با نسخه اصلی به دقت بررسی شد. در نهایت، چند نفر از متخصصان روایی صوری و محتوا و تطابق فرهنگی این مقیاس را مطالعه و تأیید کردند.

در این پژوهش، ویژگی‌های روان‌سنجی یعنی همسانی درونی و روایی همگرا و واگرایی مقیاس قربانی‌شدن در فضای مجازی از طریق بررسی همبستگی ابعاد آن با مقیاس‌های ارتباط والد-نوجوان و قربانی‌شدن توسط همسالان، از دو طریق تحلیل عاملی اکتشافی و تحلیل عاملی تأییدی برآورد و ساخت عاملی آن مورد بررسی قرار گرفت و برازنده‌ترین الگوی

عاملی معرفی گشت. تحلیل داده‌ها بر پایه نظریه کلاسیک تست انجام شد. ابقا یا حذف مواد مقیاس به اتکای مشخصه‌های آماری تحلیل عاملی صورت گرفت. در این مطالعه برای استفاده از تحلیل عاملی تأییدی از روش حداکثر احتمال برای برآورد الگو و همسو با پیشنهاد هو و بتلر (۱۹۹۹) به منظور ارائه یک ارزیابی جامع از برازش الگو از شاخص مجذور خی (χ^2)، شاخص مجذور خی بر درجه آزادی (χ^2/df)، شاخص برازش مقایسه‌ای (CFI)، شاخص نیکویی برازش (GFI)، شاخص نیکویی برازش انطباقی (AGFI) و خطای ریشه مجذور میانگین تقریب (RMSEA) استفاده شد.

یافته‌های پژوهش

در پژوهش حاضر، ضریب‌آلفای مقیاس قربانی‌شدن در فضای مجازی ($a=0/93$) نشان داد که این مقیاس اعتبار لازم را داراست. به منظور توصیف ساختار عاملی مقیاس قربانی‌شدن در فضای مجازی در دانش‌آموزان دختر، همسو با مطالعه (بوئلگا و همکاران، ۲۰۱۹) از روش تحلیل عاملی اکتشافی استفاده شد. قبل از انجام تحلیل عاملی اکتشافی، اندازه شاخص کفایت نمونه‌برداری کایزر، میر و الکین محاسبه شد که برابر با (۰/۸۵) و آزمون کرویت بارتلت ($\chi^2=1694/04, p<0/001$) به دست آمد که نشان می‌دهد نمونه و ماتریس همبستگی برای این تحلیل مناسب بودند.

جدول ۱. مشخصه‌های آماری مقیاس قربانی‌شدن در فضای مجازی با اجرای روش PC برای ساختار دو

عاملی

عامل	ارزش ویژه	درصد واریانس	درصد تراکمی
قربانی‌شدن در فضای مجازی	۹/۱۹	۵۱/۰۶	۵۱/۰۶
قربانی‌شدن غیرمستقیم در فضای مجازی	۴/۷۲	۲۶/۲۵	۷۷/۳۱

نتایج تحلیل عاملی اکتشافی در جدول (۱) ساختار دو عاملی مقیاس، قربانی‌شدن مستقیم در فضای مجازی و قربانی‌شدن غیرمستقیم در فضای مجازی را تایید کرد. مناسب‌ترین عامل‌ها با در نظر گرفتن ارزش‌های ویژه و درصد واریانس تبیین شده، با روش مؤلفه‌های اصلی و چرخش واریماکس استخراج شدند.

جدول ۲. اندازه‌های توصیفی میانگین و انحراف استاندارد، بارهای عاملی و میزان اشتراک گویه‌های

قربانی‌شدن در فضای مجازی

اشتراک	بارعاملی	SD	M	گویه
قربانی‌شدن مستقیم در فضای مجازی				
۰/۷۸	۰/۶۶	۰/۶۸	۱/۳۳	۱. شخصی در شبکه‌ها و گروه‌های اجتماعی (واتساپ، تلگرام و ...) با توهین و تمسخر سعی داشت واقعاً به من آسیب برساند.
۰/۷۱	۰/۶۰	۰/۹۰	۱/۴۴	۲. شخصی مدام به موبایلم زنگ می‌زد و قطع می‌کرد تا آزارم دهد و یا بترساند.
۰/۶۷	۰/۵۵	۰/۴۷	۱/۱۶	۴. شخصی رازها و مسایل شخصی‌ام را در شبکه‌ها یا گروه‌های اجتماعی (واتساپ، تلگرام و ...) فاش کرد.
۰/۷۹	۰/۷۷	۰/۸۹	۱/۴۰	۱۱. شخصی با پیام‌ها، عکس‌ها و فیلم‌هایی که در شبکه‌ها یا گروه‌های اجتماعی (واتساپ، تلگرام و ...) گذاشتم من را مورد انتقاد یا تمسخر قرار داد.
۰/۸۶	۰/۸۸	۱/۰۳	۱/۴۴	۱۳. شخصی پیام‌ها یا چیزهایی را که من در شبکه‌ها یا گروه‌های اجتماعی به اشتراک گذاشتم نادیده گرفت و به آن پاسخ نداد، فقط برای این‌که احساس بدی داشته باشم.
۰/۸۳	۰/۸۰	۰/۸۶	۱/۳۴	۱۴. شخصی در گروه‌ها و شبکه‌های اجتماعی با توهین یا طعنه سعی کرد عصبانی‌ام کند و بحث و جدل راه بیندازد.
۰/۷۷	۰/۷۷	۰/۷۹	۱/۳۰	۱۵. شخصی من را از گروه‌های اجتماعی حذف کرد تا هیچ دوستی

نداشته باشم.

۱۸. شخصی پیام‌های طعنه‌آمیز برایم فرستاد تا من را به دردرس بیندازد و یا آزارم دهد.

قربانی شدن غیرمستقیم در فضای مجازی

۳. شخصی تهدیدم کرد تا در اینترنت یا موبایلم کاری را انجام دهم که مایل به انجام آن نبودم (مثلاً گرفتن فیلم از خودم، پول دادن، انجام کارهای بد).

۵. شخصی برای اینکه مسخره‌ام کند فیلم‌هایی از من ساخت و یا عکس‌هایم را دستکاری کرد و آن‌ها را در شبکه‌های اجتماعی بارگذاری یا پخش کرد.

۶. شخصی به پروفایل یا حساب‌هایم وارد شد و من نمی‌توانستم جلوی این کار را بگیرم.

۷. شخصی ادعا کرد که در اینترنت حرف‌های بدی می‌زنم یا کارهای بدی انجام می‌دهم.

۸. شخصی عمداً وبسایت یا گروه ساخت تا مسخره‌ام کند و یا از من در مقابل بقیه انتقاد نماید.

۹. شخصی شماره موبایلم را در اینترنت قرار داد و چیزهای بد یا غلطی درباره‌ام گفت تا بقیه برای آن چیزهای بد با من تماس بگیرند و من را به دردرس بیندازند.

۱۰. شخصی موبایلم را گرفت و با آن برای دیگران عکس، فیلم و پیام‌های معنی‌دار فرستاد تا من را به دردرس بیندازد.

۱۱. شخصی برای اینکه مسخره‌ام کند فیلم‌هایی از من ساخت و یا عکس‌هایم را دستکاری کرد و آن‌ها را در شبکه‌های اجتماعی

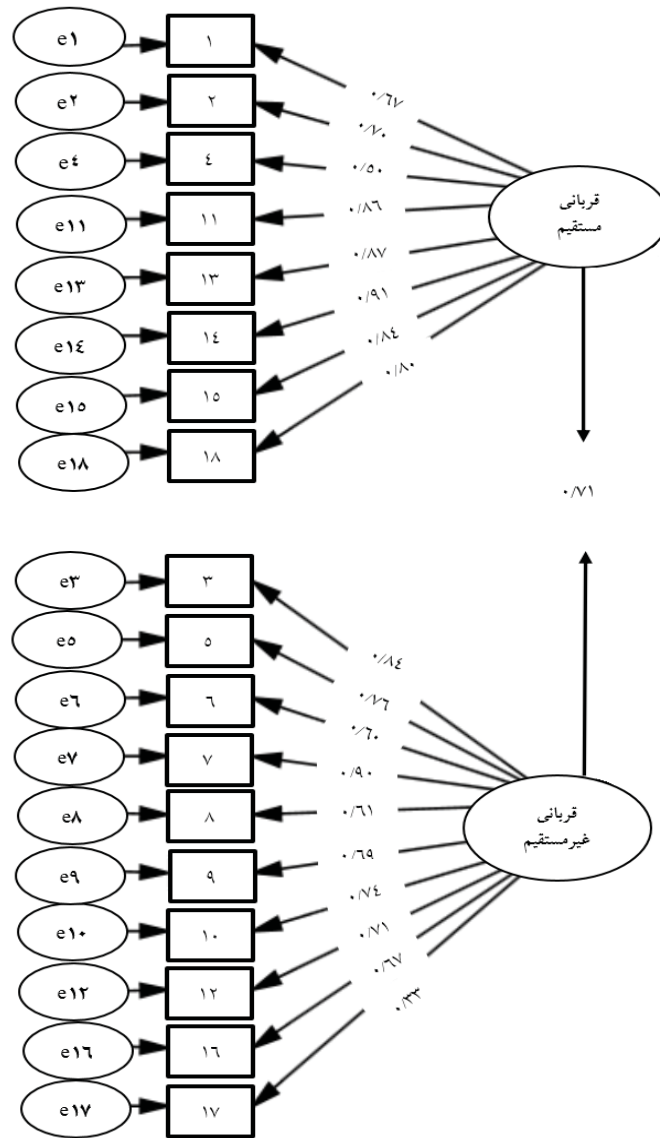

بارگذاری یا منتشر کرد.

۱۲. شخصی برای جعل حرف‌هایم و یا بیان انجام کارهای بد توسط ۱/۱۰ ۰/۴۰ ۰/۸۴ ۰/۷۸
من، پروفایلی جعلی در اینترنت با اطلاعات شخصی‌ام ساخت.
۱۶. شخصی عکس‌ها، فیلم‌ها یا مکالمه‌های شخصی‌ام را دزدید و ۱/۲۱ ۰/۶۸ ۰/۵۱ ۰/۵۹
آن‌ها را برای دیگران فرستاد.
۱۷. شخصی رمز ورودم به شبکه‌های اجتماعی را تغییر داد تا من ۱/۰۸ ۰/۳۶ ۰/۸۹ ۰/۸۵
نتوانم به آن‌ها دسترسی پیدا کنم.

جدول (۲) اندازه‌های توصیفی میانگین و انحراف استاندارد گویه‌های مقیاس قربانی شدن در فضای مجازی را نشان می‌دهد. در مطالعه حاضر، قبل از تحلیل داده‌ها به کمک تحلیل عاملی تأییدی، همسو با پیشنهاد کلاین (۲۰۰۵) و میرز، گامست و گوارینو (۲۰۰۶) مفروضه-های بهنجاری تک متغیری به کمک برآورد مقادیر چولگی و کشیدگی بهنجاری چندمتغیری و مقادیر پرت از طریق روش فاصله ماهالانویس و داده‌های گمشده به کمک روش بیشینه انتظار آزمون و تأیید شدند. در ادامه، همسو با مطالعه بوئلگا و همکاران (۲۰۱۹) با هدف آزمون برازندگی الگوی ساختاری مفروض مقیاس قربانی شدن در فضای مجازی مشتمل بر دو عامل با داده‌های مشاهده در نمونه دانش‌آموزان دختر ایرانی، از روش آماری تحلیل عاملی تأییدی استفاده شد. به بیان دیگر، در این مطالعه، به کمک تحلیل عاملی تأییدی و با استفاده از نرم افزار آموس، الگوی دو عاملی مفروض آزمون شد.

نتایج روش تحلیل عاملی تأییدی در نمونه دانش‌آموزان ایرانی از ساختار دو عاملی به‌طور تجربی حمایت کرد. نتایج مربوط به شاخص‌های برازش الگوی دو عاملی برای هر یک از شاخص‌های پیشنهادی (هو و بتلر، ۱۹۹۹) شامل شاخص مجذور خی (χ^2)، شاخص مجذور خی بر درجه آزادی (χ^2/df)، شاخص برازش مقایسه‌ای (CFI)، شاخص نیکویی برازش (GFI)، شاخص نیکویی برازش انطباقی (AGFI) و خطای ریشه مجذور میانگین تقریب (RMSEA) برابر با (۰/۴۲۳/۵۱، ۳/۱۶، ۰/۹۱، ۰/۸۹، ۰/۸۶ و ۰/۰۸) به دست آمد.

شکل ۱. ساختار دو عاملی مقیاس قربانی شدن در فضای مجازی

جدول ۳. ماتریس همبستگی ابعاد قربانی‌شدن در فضای مجازی با ابعاد قربانی‌شدن توسط همسالان

عامل	قربانی فیزیکی	قربانی کلامی	قربانی اجتماعی	حمله به دارایی	قربانی الکترونیکی	قربانی اجتماعی	طرز
قربانی‌شدن مستقیم	۰/۲۰**	۰/۵۷**	۰/۶۸**	۰/۴۱**	۰/۵۳**	۰/۶۸**	
در فضای غیرمستقیم	۰/۲۱**	۰/۵۰**	۰/۵۸**	۰/۴۴**	۰/۵۴**	۰/۴۸**	مجازی

$$P < 0.01^{**}$$

در جدول (۳)، همبستگی مثبت و معنی‌دار میان این مقیاس با قربانی‌شدن توسط همسالان بیانگر روایی همگرایی مقیاس قربانی‌شدن در فضای مجازی است. به‌منظور بررسی روایی سازه مقیاس قربانی‌شدن در فضای مجازی، همبستگی بین ابعاد قربانی‌شدن در فضای مجازی با قربانی‌شدن توسط همسالان و ارتباط والد-نوجوان آورده شد.

جدول ۴. ماتریس همبستگی ابعاد قربانی‌شدن در فضای مجازی با ابعاد ارتباط والد-نوجوان

عامل	ارتباط باز	ارتباط بی-دردر
قربانی‌شدن در فضای مستقیم	-۰/۴۵**	۰/۳۱**
مجازی غیرمستقیم	-۰/۴۰**	۰/۲۲**

$$P < 0.01^{**}$$

در جدول (۴)، همبستگی معنی‌دار اما ضعیف مقیاس قربانی‌شدن در فضای مجازی با ارتباط والد-نوجوان، به‌طور تجربی روایی واگرایی مقیاس قربانی‌شدن در فضای مجازی را تایید کرد. در نهایت، در این مطالعه برای تعیین پایایی مرکب و متوسط واریانس استخراجی نسخه فارسی مقیاس قربانی‌شدن در فضای مجازی در دانش‌آموزان دختر، شاخص‌های CR و AVE محاسبه شد که برای خرده‌مقیاس‌های قربانی‌شدن مستقیم و غیرمستقیم به ترتیب $AVE=0.52$ ، $CR=0.89$ و $AVE=0.55$ ، $CR=0.93$ به‌دست آمد. با توجه به اینکه برای

هر یک از ابعاد $CR > AVE$ و $AVE > 0.5$ است، می‌توان گفت خرده‌مقیاس‌ها از روایی همگرا برخوردارند.

بحث و نتیجه‌گیری

تغییرات سریع فناوری همراه با شیوه‌های جدید زورگویی در فضای مجازی و پیامدهای جدی آن برای بهزیستی روان‌شناختی و سازگاری اجتماعی قربانیان (اورتگا-بارآن و همکاران، ۲۰۱۶؛ نوستینی و همکاران، ۲۰۱۸) طراحی و به‌کارگیری ابزارهای به‌روز و معتبر را که امکان اندازه‌گیری مناسب آن را فراهم سازد، ضروری می‌نماید. پژوهش حاضر با هدف آزمون کفایت روان‌سنجی مقیاس قربانی‌شدن در فضای مجازی در نمونه‌ای از دانش‌آموزان دختر ایرانی انجام شد. یافته‌های مطالعه حاضر، همسو با نتایج مطالعات (بوئلگا و همکاران، ۲۰۱۰، ۲۰۱۲ و ۲۰۱۹؛ آنتونیاو و همکاران، ۲۰۱۶) از ساختار دو عاملی شامل قربانی‌شدن مستقیم و قربانی‌شدن غیرمستقیم در فضای مجازی، به‌طور تجربی حمایت کرد که در مجموع (۰.۷۷/۳۱) از واریانس را تبیین می‌کنند؛ قربانی‌شدن مستقیم در فضای مجازی به زورگویی کلامی (توهین در فروم‌ها و یا گروه‌ها) و زورگویی اجتماعی (محرومیت اجتماعی از گروه‌های آنلاین) اشاره دارد و قربانی‌شدن غیرمستقیم در فضای مجازی به شیوه‌هایی مانند ایجاد مشخصات نادرست از قربانی، جعل و سرقت هویت یا هک کردن حساب شخصی برای آسیب‌رساندن به قربانی اتلاق می‌شود. همچنین، این یافته سازگار با ادبیات زورگویی سنتی است که به این دو عامل با عنوان زورگویی‌های مستقیم یا آشکار و زورگویی‌های غیرمستقیم یا رابطه‌ای اشاره کرده است (مینراد و جوزف، ۲۰۰۰؛ کریک و گراتپیتر، ۲۰۰۹) و بر این اساس، تحلیل عاملی روایی مقیاس قربانی‌شدن در فضای مجازی را تأیید کرد و این ساختار دو عاملی به‌عنوان مدلی که با داده‌ها برازش دارد، مطرح شد. علاوه بر این، الگوی کیفی پراکندگی مشترک میان این عامل‌ها از ابعاد قربانی‌شدن توسط همسالان به‌طور تجربی از روایی همگرای مقیاس قربانی‌شدن در فضای مجازی، حمایت کرد که با نتایج پژوهش‌های (هندوجا و پاچین، ۲۰۰۸؛ توکوناگا، ۲۰۱۰؛ واس‌دروپ و برادشاو، ۲۰۱۴؛ کووالسکی و همکاران، ۲۰۱۴؛ آلونسو و رومرو، ۲۰۱۷؛

اورتگا-بارآن و همکاران، ۲۰۱۷؛ کاوا و بوئلگا، ۲۰۱۸؛ بوئلگا و همکاران، ۲۰۱۹) مبنی بر احتمال بیشتر تجربه زورگویی در فضای مجازی در نوجوانانی که با زورگویی سنتی مواجه اند، سازگار است همچنین، همبستگی معنی‌دار اما ضعیف عامل‌های این مقیاس با مقیاس ارتباط والد-نوجوان مطابق با پژوهش‌های (لریا و همکاران، ۲۰۱۳؛ کاوا و بوئلگا، ۲۰۱۸؛ بوئلگا و همکاران، ۲۰۱۹)، ضمن تأیید رابطه جو خانواده با منابع فردی و اجتماعی مقابله با زورگویی‌های همسالان، مؤید روایی واگرای مقیاس قربانی‌شدن در فضای مجازی بود. در نهایت، در مطالعه حاضر، ارزش عددی ضرایب همسانی درونی برای سنجش قربانی‌شدن در فضای مجازی ($a=0/93$) را نشان داد که این مقیاس از اعتبار لازم برخوردار است.

تشابه نتایج مطالعه حاضر با یافته‌های (بوئلگا و همکاران، ۲۰۱۰، ۲۰۱۲ و ۲۰۱۹؛ آنتونیادو و همکاران، ۲۰۱۶) درباره ساختار عاملی مقیاس قربانی‌شدن در فضای مجازی نشان می‌دهد که توان تفسیری منطق نظری زیربنایی آن فرابافتاری است. به بیان دیگر، تشابه ساختار عاملی مقیاس قربانی‌شدن در فضای مجازی در نمونه دانش‌آموزان دختر ایرانی با نسخه اصلی مقیاس، ضمن تأکید بر قابلیت کاربردپذیری منطق نظری زیربنایی این مقیاس در گروه‌های نمونه مختلف، نشان می‌دهد که ساختار زیربنایی اصلی و سازوکارهای علی نظری تبیین‌کننده قربانی‌شدن در فضای مجازی، از اصول کلی متشابهی پیروی می‌کند و این ساختار از توان لازم برای توصیف و تبیین این سازه برخوردار است.

یافته‌های پژوهش حاضر همسو با نتایج پژوهش‌های پیشین (هندوجا و پاچین، ۲۰۰۸؛ توکوناگا، ۲۰۱۰؛ واس‌دروپ و برادشاو، ۲۰۱۴؛ کووالسکی و همکاران، ۲۰۱۴؛ آلونسو و رومرو، ۲۰۱۷؛ اورتگا-بارآن و همکاران، ۲۰۱۷؛ کاوا و بوئلگا، ۲۰۱۸؛ بوئلگا و همکاران، ۲۰۱۹) بیانگر رابطه مثبت و معنی‌دار میان ابعاد این مقیاس و قربانی‌شدن توسط همسالان است. یک تبیین برای این یافته آن است که انگیزه‌های اصلی به وجود آورنده هر دو یکسان باشد (توکوناگا، ۲۰۱۰)؛ به عبارتی، ممکن است عواملی که قربانی را در معرض زورگویی در مدرسه قرار می‌دهند با عوامل قربانی‌شدن در فضای مجازی مرتبط باشند. فضای مجازی در بسیاری موارد برای انجام فعالیت‌های سنتی و متداول به‌کارگرفته می‌شود. بر این اساس، افراد

مستعد بدرفتاری و سوءاستفاده از همسالان، به‌عنوان یکی از عوامل، ممکن است با تغییرات فناوری‌ها سازگار شوند و قالب دیگری را نیز برای آزار و اذیت و سوءاستفاده اتخاذ کنند و زورگویی را صرف‌نظر از زمینه و بستر انجام آن در شرایط واقعی و فضای مجازی انجام دهند. از سوی دیگر، هر دو نوع قربانی‌شدن ممکن است ناشی از یادگیری به‌ویژه از والدین (راس، ۲۰۰۲) و یا ویژگی‌های فردی قربانی مانند سطح پایین خودکنترلی، پاسخ به استرس و تلاش برای بازیابی کنترل در زندگی شخصی (هندوجا و پاچین، ۲۰۰۷) و عدم تعادل قدرت (جسمی، اجتماعی، رابطه‌ای و روان‌شناختی) بین قربانی و زورگو باشد. همچنین، اولویس (۲۰۱۳) معتقد است زورگویی و قربانی‌شدن در فضای مجازی تا حدود زیادی بخشی از الگوی کلی زورگویی و قربانی‌شدن به‌طور سنتی است که استفاده از رسانه‌های الکترونیکی فقط یک شکل بروز آن است.

همچنین، یافته‌های پژوهش مطابق با نتایج پژوهش‌های گذشته (لریا و همکاران، ۲۰۱۳؛ کاوا و بوئلگا، ۲۰۱۸؛ بوئلگا و همکاران، ۲۰۱۹) بیانگر ارتباط کیفیت جو خانواده با قربانی‌شدن در فضای مجازی است؛ جو منفی خانواده با کاهش منابع مقابله فردی و اجتماعی نوجوانان باعث می‌شود آنان هدفی آسان‌تر برای زورگویی‌ها و خشونت‌های همسالان خود باشند. الگوی روابط خانوادگی همراه با روابط باز با والدین و احساس ارزش و احترام نوجوان در خانواده با قربانی‌شدن در فضای مجازی رابطه منفی دارد و نقش محافظ را در این زمینه ایفا می‌کند. رابطه الگوهای ارتباطی والد-نوجوان و قربانی‌شدن در فضای مجازی بیانگر آن است که در شرایطی که نوجوان در مواجهه با آسیب‌های فضای مجازی قرار می‌گیرد، خانواده می‌تواند در کمک به وی برای برون‌رفت از این وضعیت نقش بسزایی داشته باشد (ناوارو و همکاران، ۲۰۱۵؛ کریگوردوبیل و ماچیمبارنا، ۲۰۱۷؛ نوستینی و همکاران، ۲۰۱۸). زمانی که خانواده هیچ منبعی برای محافظت یا کمک در اختیار نداشته و رابطه والد و کودک همراه با تهدید، تحقیر و توهین باشد، فرزندان مشکلات روانی و رفتاری بیشتری را تجربه می‌کنند (یاربگروش و همکاران، ۱۳۹۸) و به تبع آسیب‌های بیشتری را از قربانی‌شدن در فضای مجازی توسط همسالان و ... متحمل می‌شوند. بر این اساس، ضروری است والدین درباره

انگیزه‌ها و نگرانی‌های حضور در فضای مجازی با فرزندان صحبت کنند (بوئلگا و همکاران، ۲۰۱۶ و ۲۰۱۹؛ ناوارو و همکاران، ۲۰۱۸) و نوجوانان درک نمایند که والدین از منابع مهم حمایت بی‌قید و شرط اجتماعی هستند که می‌توانند در مواجهه با هر مشکلی در فضای مجازی به آن‌ها کمک کنند. بسیاری از نوجوانان از واکنش و تنبیه والدین (نظارت شدید بر حریم خصوصی، محرومیت در استفاده از تلفن هوشمند، تنبیه بدنی، سرزنش و ...) برای بیان سوءاستفاده‌های جنسی و رفتارهای مخاطره‌آمیز در اینترنت مانند صحبت با غریبه‌ها یا ارسال عکس با محتوای جنسی و ... می‌ترسند (میشنا، ساینی و سولومون، ۲۰۰۹) و به این ترتیب، از صحبت درباره مواجهه با زورگویی‌های فضای مجازی امتناع می‌ورزند و به‌لحاظ روانی در تحمل آسیبی که با آن مواجه شدند، تنها می‌مانند که این موضوع بر تشدید میزان قربانی‌شدن و آسیب‌های روانی ناشی از آن تأثیرگذار است (لاراناگا و همکاران، ۲۰۱۶). به این ترتیب، ضروری است والدین به گونه‌ای با نوجوان ارتباط برقرار کنند که این درک و باور در آن‌ها رشد کند که والدین در شرایط دشوار هم از آن‌ها حمایت خواهند کرد. بنابراین، کیفیت جو خانوادگی و الگوهای روابط خانوادگی همراه با اعتماد والد-نوجوان یکی از مهم‌ترین اقدامات برای جلوگیری از قربانی‌شدن در فضای مجازی است (بوئلگا و همکاران، ۲۰۱۷ و ۲۰۱۹؛ مورنو-روویز، مارتینز-فرر و گارسیا-بکت، ۲۰۱۹)، چراکه خانواده به‌عنوان عامل اصلی جامعه‌سازی در ارتقاء تحول سالم و سازگاری روانی-اجتماعی کودکان و نوجوانان، فراتر از هر عامل پیشگیری‌کننده، نقش مهم و اساسی برعهده دارد (بوئلگا و همکاران، ۲۰۱۹).

ارزیابی قربانی‌شدن در فضای مجازی اطلاعات ارزشمندی را در مورد شیوه‌های قربانی‌شدن در فضای مجازی در اختیار پژوهشگران قرار می‌دهد. همان‌طور که از مقایسه ضرایب همبستگی مشهود است، به نظر می‌رسد که این مقیاس به ادبیات قربانی‌شدن در فضای مجازی می‌افزاید؛ چرا که شیوه‌های جدید قربانی‌شدن در فضای مجازی را اندازه‌گیری می‌کند. بر اساس یافته‌های پژوهش و پشتیبانی ساختار دو عاملی مقیاس به نظر می‌رسد افراد بیشتر به‌صورت غیرمستقیم قربانی‌شدن در فضای مجازی را تجربه می‌کنند. آگاهی از شیوه‌های جدید قربانی‌شدن در فضای مجازی به پژوهشگران امکان بررسی تأثیر این شیوه‌ها را بر پیامدها و

رفتارهای بعدی و تفاوت‌های جنسی فراهم می‌سازد. همچنین، به متخصصان بهداشت روان کمک می‌کند تا هنگام مشاوره به مراجعان، راهکارهایی ویژه را برای هر فرد به تناسب شیوه‌های قربانی شدن، به‌کارگیرند. داده‌های مربوط به شیوه‌های آسیب‌پذیری دانش‌آموزان در فضای مجازی می‌تواند به مدیران آموزشی در تهیه مدل‌های آموزشی با تأکید بر پیشگیری و خودمراقبتی در فضای مجازی یاری رساند. بر این اساس، پژوهش حاضر شروع کندوکاوی نظام‌مند است که هدف آن استفاده عملی از شیوه‌های پیشگیرانه از قربانی شدن در فضای مجازی به عنوان عامل کمک‌کننده به افراد در مواجهه با رخداد‌های منفی بعدی است.

محدودیت‌های پژوهش حاضر عبارت اند از: (۱) در مطالعه حاضر اندازه‌های مربوط به مقیاس از یک گروه جنسی جمع‌آوری شده است. بنابراین، به‌منظور تعیین ظرفیت تعمیم‌پذیری یافته‌ها به گروه‌های دیگر و نیز به‌منظور تحلیل هم‌ارزی جنسی ساختار عاملی (سنجش تغییرناپذیری عاملی در دو جنس) پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های آتی نمونه‌هایی از هر دو جنس جمع‌آوری شود. (۲) مطالعه حاضر بر روی نمونه کوچک -اما کافی- از نوجوانان شهر تهران انجام شد، پیشنهاد می‌شود بررسی‌های بعدی نمونه‌های بزرگتر نوجوانان تهرانی و نیز نمونه‌های نوجوان شهرهای دیگر و روستاها را دربرگیرد تا تفاوت‌های فرهنگی و سبک زندگی در اندازه‌های ابزار در نظر گرفته شود. (۳) مطالعه حاضر مشتمل بر یک‌بار اندازه‌گیری بود. بنابراین، آزمون میزان ثبات نمره‌های مقیاس قربانی شدن در فضای مجازی امکان‌پذیر نیست. (۴) در مطالعه حاضر، آزمون ویژگی‌های فنی مقیاس با تمرکز بر روایی عاملی و روایی همگرا و واگرا مبتنی بود. بنابراین، سنجش ویژگی‌های فنی مقیاس قربانی شدن در فضای مجازی با تأکید بر روش‌های دیگر مانند روایی پیش‌بین پیشنهاد می‌شود.

در مجموع، یافته‌های مطالعه حاضر نشان می‌دهد که نسخه فارسی مقیاس قربانی شدن در فضای مجازی به مثابه یک ابزار خودگزارشی چندبعدی در قلمرو مطالعات فضای مجازی و بهزیستی روان‌شناختی و سازگاری اجتماعی، از لحاظ روان‌سنجی برای سنجش ابعاد قربانی شدن در فضای مجازی در میان دانش‌آموزان دختر ایرانی، ابزاری دقیق و قابل اطمینان

است و کاربرد آن را به‌منظور پیشگیری و مداخله در مشکل قربانی‌شدن در فضای مجازی در جامعه نوجوانان و نیز شناسایی قربانیان فضای مجازی در مدرسه پیشنهاد می‌کند.

منابع

- توسلی، افسانه و جلالوند، انسیه. (۱۳۹۴). استفاده از اینترنت و تمایل به خوداظهاری مطالعه موردی دانشجویان دختر یکی از دانشگاه‌های شهر تهران. *مطالعات اجتماعی روان‌شناختی زنان*، ۱۳(۴)، ۹۵-۱۲۲.
- ناهدیپور، فرزانه؛ خسروی، زهره و خاقانی‌فرد، میترا. (۱۳۹۳). الگوی ساختاری ارتباط مشکلات عاطفی-روانی-رفتاری در خانواده اصلی با رضایت زناشویی زنان. *مطالعات اجتماعی روان‌شناختی زنان*، ۱۲(۳)، ۴۱-۵۹.
- یاریگروش، محیا، عامری، فریده؛ فرح‌بیجاری، اعظم و دهشیری، غلامرضا. (۱۳۹۸). *مطالعات اجتماعی روان‌شناختی زنان*، ۱۷(۱)، ۱۹۳-۲۱۸.
- Aboujaoude, E., Savage, M., Starcevic, V., & Salame, W. (2015). Cyberbullying: Review of an old problem gone viral. *Journal of Adolescent Health*, 57(1), 10-18.
- Alonso, C., & Romero, E. (2017). Aggressors and victims in bullying and cyberbullying: a study of personality profiles using the Five-Factor Model. *The Spanish Journal of Psychology*, 20, E76.
- Álvarez-García, D., Pérez, J. C. N., González, A. D., & Pérez, C. R. (2015). Risk factors associated with cybervictimization in adolescence. *International Journal of Clinical and Health Psychology*, 15(3), 226-235.
- Antoniadou, N., Kokkinos, C. M., & Markos, A. (2016). Development, construct validation and measurement invariance of the Greek cyberbullying/victimization experiences questionnaire (CBVEQ-G). *Human Behavior*, 65, 380-390.
- Barnes, H. (1982). Parent-adolescent communication. *Family inventories used in a national survey of families across the family life cycle*, 33-46.
- Betts, L. R., Houston, J. E., & Steer, O. L. (2015). Development of the multidimensional peer victimization scale-revised (MPVS-R) and the multidimensional peer bullying scale (MPVS-RB). *The Journal of Genetic Psychology*, 176(2), 93-109.
- Boulton, M. J., Smith, P. K., & Cowie, H. (2010). Short-term longitudinal relationships between children's peer victimization/bullying experiences and self-perceptions: Evidence for reciprocity. *School Psychology International*, 31(3), 296-311.
- Bronfenbrenner, U. (1977). Toward an experimental ecology of human development. *American psychologist*, 32(7), 513-53.
- Buelga, S., Cava, M. J., & Musitu, G. (2010). Cyberbullying: victimización entre

- adolescentes a través del teléfono móvil y de Internet. *Psicothema*, 22, 784–89.
- Buelga, S., Cava, M. J., & Musitu, G. (2012). Validación de la escala de victimización entre adolescentes a través del teléfono móvil y de Internet. *Revista Panamericana de Salud Pública*, 32: 36–42.
- Buelga, S., Martínez-Ferrer, B., & Cava, M. J. (2017). Differences in family climate and family communication among cyberbullies, cybervictims, and cyber bully–victims in adolescents. *Computers in Human Behavior*, 76, 164–73.
- Buelga, S., Martínez-Ferrer, B., & Musitu, G. (2016). *Family relationships and cyberbullying*. In *Cyberbullying across the Globe: Gender, Family and Mental Health*. Edited by Raúl Navarro, Santiago Yubero and Elisa Larrañaga. Basel: Springer International Publishing, pp. 94–114, ISBN 978-3-319-25552-1.
- Buelga, S., Martínez-Ferrer, B., Cava, M. J., & Ortega-Barón, J. (2019). Psychometric Properties of the CYBVICS Cyber-Victimization Scale and Its Relationship with Psychosocial Variables. *Social Sciences*, 8, 13.
- Cava, M. J., & Buelga, S. (2018). Propiedades psicométricas de la Escala de Victimización Escolar entre Iguales (VE-I). *Revista Evaluar*, 18, 40–53.
- Cohen-Almagor, R. (2018). Social responsibility on the internet: Addressing the challenge of cyberbullying. *Aggression and Violent Behavior*, 39, 42–52.
- Crick, N. R., & Bigbee, M. A. (1998). Relational and overt forms of peer victimization: A multiinformant approach. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 66, 337–347.
- Crick, N. R., & Grotpeter, J. K. (2009). Children's treatment by peers: Victims of relational and overt aggression. *Development and Psychopathology*, 8, 367.
- Cross, D., Barnes, A., Papageorgiou, A., Hadwen, K., Hearn, L., & Lester, L. (2015). A social–ecological framework for understanding and reducing cyberbullying behaviors. *Aggression and Violent Behavior*, 23, 109–117.
- Cross, D., Lester, L., & Barnes, A. (2015). A longitudinal study of the social and emotional predictors and consequences of cyber and traditional bullying victimization. *International Journal of Public Health*, 60, 207–217.
- Del Río, M. I., Mendo, S., Del Barco, B., & Felipe, E. (2017). Abuso del Móvil en Estudiantes Universitarios y Perfiles de victimización y agresión. *Adicciones*, 29, 245–55.
- Dempsey, J. P., Fireman, G. D., & Wang, E. (2006). Transitioning out of peer victimization in school children: Gender and behavioral characteristics. *J Psychopathol Behave Ass*, 28, 273-282.
- Estévez, E., Musitu, G., & Herrero, J. (2005). El rol de la comunicación familiar y del ajuste escolar en la salud mental del adolescente. *Salud Mental*, 28, 81–89.
- Ferrara, P., Ianniello, F., Villani, A., & Corsello, G. (2018). Cyberbullying a modern form of bullying: Let's talk about this health and social problem. *Italian Journal of Pediatrics*, 44.
- Fridh, M., Lindström, M., & Rosvall, M. (2015). Subjective health complaints in adolescent victims of cyber harassment; moderation through support from

- parents/friends –a Swedish population- based study. *BMC Public Health*, 15, 949.
- Fullchange, A., & Furlong, M. J. (2016). An exploration of effects of bullying victimization from a complete mental health perspective. *SAGE Open*, 6(1), 1-12.
- Garaigordobil, M. (2017). Antisocial behavior: Connection with bullying/cyberbullying and conflict resolution. *Psychosocial Intervention*, 26, 47-54.
- Garaigordobil, M., & Machimbarrena, J. M. (2017). Stress, competence, and parental educational styles in victims and aggressors of bullying and cyberbullying. *Psicothema*, 29, 335-40.
- García, F., & Musitu, G. (1999). *AF5: Autoconcepto Forma 5*. Madrid: Tea.
- García, F., Musitu, G., & Veiga, F. (2006). Autoconcepto en adultos de España y Portugal. *Psicothema*, 18 (3), 551-556.
- García-Grau, P., Pérez, D. A., & Prado-Gascó, V. J. (2014). Self-concept in preadolescence: A brief version of AF5 scale. *Motriz, Rio Claro*, 20(2), 151-157.
- Gini, G., Pozzoli, T., Lenzi, M., & Vieno, A. (2014). Bullying victimization at school and headache: A meta-analysis of observational studies. *Headache: The Journal of Head and Face Pain*, 54, 976-986.
- Hinduja, S., & Patchin. J. W. (2008). Cyberbullying: An exploratory analysis of factors related to offending and victimization. *Deviant Behavior*, 29, 129-56.
- Hu, L., & Bentler, P. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modeling*, 6(1), 1-55.
- Joseph, S., & Stockton, H. (2018). The multidimensional peer victimization scale: A systematic review. *Aggression and Violent Behavior*, 42.
- Kline, R. B., (2005). *Principles and Practice of Structural Equation Modeling*. 2ed. New York: Guilford Press.
- Kowalski, R. M., Giumetti, G. W., Schroeder, A. N., & Lattanner, M. R. (2014). Bullying in the digital age: A critical review and meta-analysis of cyberbullying research among youth. *Psychological Bulletin*, 140, 1073-137.
- Larrañaga, E., Yubero, S., Ovejero, A., & Navarro, R. (2016). Loneliness, parent-child communication and cyberbullying victimization among Spanish youths. *Computers in Human Behavior*, 65, 1-8.
- Lee, C. H., & Shin, N. (2017). Prevalence of cyberbullying and predictors of cyberbullying perpetration among Korean adolescents. *Computers in Human Behavior*, 68, 352-58.
- Lereya, S. T., Samara, M., & Wolke, D. (2013). Parenting behavior and the risk of becoming a victim and a bully/victim: A meta-analysis study. *Child Abuse & Neglect*, 37, 1091-108.
- Lohbeck, A., & Petermann, F. (2018). Cybervictimization, self-esteem, and social relationships among German secondary school students. *Journal of School*

Violence, 17, 472–86.

- Martínez-Ferrer, B., Moreno, D., & Musitu, G. (2018). Are adolescents engaged in the problematic use of social networking sites more involved in peer aggression and victimization?. *Frontiers in Psychology*, 29(9), 801.
- McDougall, P., & Vaillancourt, T. (2015). Long-term adult outcomes of peer victimization in childhood and adolescence. *American Psychologist*, 70, 300-310.
- Mesch, G. S. (2009). Parentalmediation, onlineactivities, andcyberbullying. *Cyberpsychology and Behavior*, 12(4), 387–393
- Meyers, L. S., Gamst, G., & Guarino, A. J. (2016). *Applied multivariate research: Design and interpretation*. Sage publications.
- Mishna, F., Saini, M., & Solomon, S. (2009). Ongoing and online: Children and youth's perceptions of cyber bullying. *Children and Youth Services Review*, 31(12), 1222-1228.
- Mitchell, K. J., & Jones, L. M. (2015). Cyberbullying and bullying must be studied within a broader peer victimization framework. *Journal of Adolescent Health*, 56, 473–74.
- Moreno-Ruiz, D., Martínez-Ferrer, B., & García-Bacete, F. (2019). Parenting styles, cyberaggression, and cybervictimization among adolescents. *Computers in Human Behavior*, 93, 252–59.
- Morrow, M. T., Hubbard, J. A., & Swift, L. E. (2014). Relations among multiple types of peer victimization, reactivity to peer victimization, and academic achievement in fifth-grade boys and girls. *Merrill-Palmer Quarterly*, 60(3), 302-327.
- Mynard, H., & Joseph, S. (2000). Development of the multidimensional peer-victimization scale. *Aggressive Behavior: Official Journal of the International Society for Research on Aggression*, 26(2), 169-178.
- Nahidpoor, F., Khosravi, Z., & Khaghanifard, M. (2014). Structural model of the relationship between emotional-psychological-behavioral problems in the main family and womens' marital satisfaction. *Quarterly Journal of Women's Studies Sociological and Psychological*, 12(3), 41-59. [Text in Persian]
- Nansel, T. R., Haynie, D. L., & Simons-Morton, B. G. (2003). The association of bullying and victimization with middle school adjustment. *J Appl Sch Psychol*, 19, 45-61.
- Navarro, R., Ruiz-Oliva, R., Larrañaga, E., & Yubero, S. (2015). The impact of cyberbullying and social bullying on optimism, global and school-related happiness and life satisfaction among 10-12-year-old schoolchildren. *Applied Research in Quality of Life*, 10, 15–36.
- Navarro, R., Yubero, S., & Larrañaga, E. (2016). *Cyberbullying Across the Globe: Gender, Family and Mental Health*. Switzerland: Springer International Publishing.
- Navarro, R., Yubero, S., & Larrañaga, E. (2018). Cyberbullying victimization and

- fatalism in adolescence: Resilience as a moderator. *Children and Youth Services Review*, 84, 215–21.
- Nocentini, A., Fiorentini, G., Di Paola, L., & Menesini, E. (2018). Parents, family characteristics and bullying behavior: A systematic review. *Aggression and Violent Behavior*, 45, 41-50.
- Olweus, D. (1993). Victimization by peers: Antecedents and long term outcomes. In K. H. Rubin & J. B. Asendorpf (Eds.), *Social withdrawal, inhibition, and shyness in childhood* (pp. 315–341). London: Psychology Press.
- Olweus, D. (1994). Annotation. Bullying at school: Basic facts and effects of a school based intervention program. *J. Child Psychol. Psychiatry*, 35, 1171–1190.
- Olweus, D. (2013). School bullying: Development and some important challenges. *Annual Review of Clinical Psychology*, 9, 751–780.
- Ortega-Baron, J., Buelga, S. Cava, M. J. & Torralba, E. (2017). School violence and attitude toward authority of student perpetrators of cyberbullying. *Journal of Psychodidactics*, 22, 14–23.
- Ortega-Barón, J., Buelga, S., & Cava, M. J. (2016). The influence of school climate and family climate among adolescents' victims of cyberbullying. *Comunicar*, 24, 57–65.
- Purcell, S. (2007). *The parent-adolescent relationship, adolescents' disclosure to parents, and adolescent substance use*. A dissertation for the degree of Doctor of Philosophy, faculty of the University of North Carolina at Chapel Hill, Department of Psychology.
- Ross, D. (2002). Bullying. In J Sandoval. *Handbook of crisis counseling, intervention, and prevention in the schools (electronic version) 2nd ed.* (pp. 105-135): Mahwah, NJ: L. Erlbaum Associates.
- Serafini, G., Muzio, C., Piccinini, G., Flouri, E., Ferrigno, G., Pompili, M., Girardi, P., & Amore, M. (2015). Life adversities and suicidal behavior in young individuals: A systematic review. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 24, 1423–46.
- Storch, E. A., Brassard, M. R., & Masia-Warner, C. L. (2003). The relationship of peer victimization to social anxiety and loneliness in adolescence. *Child Study Journal*, 33, 1–18.
- Swearer, S. M., & Espelage, D. L. (2011). Expanding the social-ecological framework of bullying among youth. *Bullying in north American schools*, 3-10.
- Swearer, S. M., & Hymel, S. (2015). Understanding the psychology of bullying. Moving toward a social-ecological diathesis-stress model. *American Psychologist*, 70(4), 344-353.
- Tabori, A. V. (2007). *Student victimization and bullying in the United States and Italy: A cross national study of experienced school events and stress symptoms*. Unpublished manuscript, Temple University, Philadelphia, PA.
- Tavassoli, A., & Jalalvand, E. (2015). Using internet and the tendency to self-showing (Case study of female graduates of one university in Tehran).

- Quarterly Journal of Women's Studies Sociological and Psychological*, 13(4), 95-122. [Text in Persian]
- Thompson, R., Litrownik, A. J., Everson, M. D., English, D. J., Dubowitz, H., Proctor, L., & Flaherty, E. G. (2012). Adverse experiences and suicidal ideation in adolescence: Exploring the link using LONGSCAN samples. *Psychology of Violence*, 2, 211–225.
- Tokunaga, R. S. (2010). Following you home from school: A critical review and synthesis of research on cyberbullying victimization. *Computers in Human Behavior*, 26, 277–87.
- Tomás, J. M., & Oliver, A. (2004). Análisis psicométrico confirmatorio de una medida multidimensional del autoconcepto en español. *Interamerican Journal of Psychology*, 38, 285-294.
- Van Dijk, M. P., Branje, S., Keijsers, L., Hawk, S. T., Hale, W. W., & Meeus, W. (2013). Self-concept clarity across adolescence: Longitudinal associations with open communication with parents and internalizing symptoms. *Journal of Youth and Adolescence*, 43(11), 1861–1876.
- Van Geel, M., Vedder, P., & Tanilon, J. (2014). Relationship between peer victimization, cyberbullying, and suicide in children and adolescents: A meta-analysis. *JAMA Pediatrics*, 168, 435–42.
- Waasdorp, T. E., & Bradshaw, C. P. (2015). The overlap between cyberbullying and traditional bullying. *Journal of Adolescent Health*, 56(5), 483–488.
- Wang, J., Iannotti, R. J., & Nansel, T. R. (2009). School bullying among adolescents in the United States: Physical, verbal, relational, and cyber. *Journal of Adolescent Health*, 45(4), 368-375.
- Wang, J., Iannotti, R. J., & Luk, J. W. (2012). Patterns of adolescent bullying behaviors: physical verbal exclusion rumor and cyber. *Sch Psychol*, 50(4), 521-534.
- Willard, N. E. (2007). The authority and responsibility of school officials in responding to cyberbullying. *Journal of Adolescent Health*, 41, S64–S65.
- Williams, A. L., & Merten, M. J. (2011). IFamily: Internet and social media technology in the family context. *Family and Consumer Sciences Research Journal*, 40(2), 150–170.
- Yarigaravesh, M., Ameri, F., Farahbijari, A., & Dehshiri, R. (2019). investigating the relationship between mothers use of social networks and behavioral disorders in their children. *Quarterly Journal of Women's Studies Sociological and Psychological*, 17(1), 193-218. [Text in Persian]
- Young, R., & Sweeting, H. (2004). Adolescent bullying, relationships, mental health and gender atypical behaviour: A gender diagnosticity approach. *Sex Roles*, 50, 525–538.
- Yubero, S., Navarro, R., Elche, M., Larrañaga, E., & Ovejero, A. (2017). Cyberbullying victimization in higher education: An exploratory analysis of its association with social and emotional factors among Spanish students.

- Computers in Human Behavior*, 75, 439–49.
- Zych, I., Ortega-Ruiz, R., & Marín-López, I. (2016). Cyberbullying: A systematic review of research, its prevalence and assessment issues in Spanish studies. *Psicología Educativa*, 22, 5–18.

نویسندگان

دکتر سارا ابراهیمی

sa_ebrahimi@sbu.ac.ir

ایشان استادیار گروه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی هستند و مقاله‌های متعددی در مجله‌های معتبر داخلی دارند. عمده فعالیتشان در زمینه روان‌شناسی تربیتی به ویژه مهارت‌های اجتماعی-هیجانی و جو کلاس است.

دکتر عیسی خواجه‌وند احمدی

issaahmadi@yahoo.com

ایشان استادیار گروه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی هستند و مقاله‌های متعددی در مجله‌های معتبر داخلی دارند. عمده فعالیتشان در زمینه جامعه‌شناسی به ویژه خانواده، آموزش و پرورش و مسائل اجتماعی است.

Psychometric Analysis of Cyber-Victimization Scale and Psychosocial Variables for girl with its Relationship students

Sara Ebrahimi^{1*}
Eisa Khajevand Ahmadi²

Abstract

The purpose of the present study was to investigate the psychometric adequacy of the Cyber-Victimization Scale among 326 girl students of Tehran that were selected with the use of virtual snowball sampling. In this correlational study, they completed the Cyber-Victimization Scale (Buelga et al., 2019), Parent-Adolescent Communication Scale (Purcell, 2007), and Multidimensional Peer Victimization Scale (Joseph & Stockton, 2018). The exploratory and confirmatory factor analysis methods and internal consistency were used to compute the CYBVICS's factorial validity and reliability, respectively. To examine the construct validity of the CYBVICS, correlations between different dimensions of CYBVICS with Parent-Adolescent Communication Scale and Multidimensional Peer Victimization Scale were computed. The results of principal component analysis (PC) and varimax rotation replicated 2-factor structures: direct cyber-victimization and indirect cyber-victimization in the Iranian sample. The goodness of fit indices of confirmatory factor analysis with the use of AMOS confirmed the 2 extracted factors. Correlational analyses between CYBVICS's factors with Multidimensional Peer Victimization

---

¹. Faculty member, Organization for Educational Research and Planning (OERP)

* Corresponding Author: sa_ebrahimi@sbu.ac.ir

². Faculty member, Organization for Educational Research and Planning (OERP)
issaahmadi@yahoo.com

Submit Date:2020/09/22

Accept Date: 2020/11/01

DOI:10.22051/JWSPTS.2021.33203.2299

Scale's factors provided initial evidence for the CYBVICS convergent validity & correlational analyses between CYBVICS's factors with Parent-Adolescent Communication Scale's factors provided initial evidence for the CYBVICS discriminant validity. Internal consistency for the CYBVICS's factors was desirable ($\alpha=0.93$). In sum, these findings provide evidence for the validity and reliability of the CYBVICS as an instrument to assess the Cyber-Victimization among Iranian girl students.

Keywords

Cyber-Victimization Scale (CYBVICS), Psychometric Properties, Girl Students

Introduction

Cyberspace due to easy and fast access to instant messaging services and social networks, not only can be used for educational purposes, positive communication with others, and entertainment among teenagers, but it can also be easily used to bully others.

cyberbullying is defined as intentional, aggressive, and repetitive behavior in which an individual or group of individuals uses electronic devices -primarily the internet and smartphones- to bully a person who is unable to defend himself or herself. The increase and spread of cyberbullying among adolescents can be due to several factors such as increasing access to and widespread use of smartphones. Continuous advances in technology have led to the emergence of new methods and the transformation of coercion in cyberspace. In one classification, victimization in cyberspace includes direct and indirect victimization; Direct victimization means verbal coercion such as sending offensive messages in forums or groups and social coercion such as social exclusion from online groups. Indirect victimization includes behaviors that occur through methods such as misrepresenting the victim, forgery and identity theft and hacking a personal account, or manipulating photos, videos, and rumors about the victim. Negative consequences of cyberbullying undermine adolescent freedom of action in the use and search of valuable online resources and lead to severe functional and psychosocial consequences such as academic and behavioral problems, depressive symptoms, and increased loneliness due to lack of parental awareness.

Accordingly, to take timely intervention in resolving this social problem and prevent its negative consequences, it is necessary to evaluate and identify it using up-to-date and valid tools.

Method:

This is a correlational research based on the covariance matrix. The statistical population includes all female students of first and second high school in Tehran, whereby 326 of whom were selected using the virtual snowball sampling method. Students responded to the scales victimization in cyberspace (Buelga et al., 2019), Parent-Adolescent Communication Scale (Purcell, 2007), and Multidimensional Peer Victimization Scale (Joseph & Stockton, 2018). To determine the factor validity of CYBVICS the statistical methods of exploratory factor analysis and confirmatory factor analysis were used and Cronbach's alpha coefficients were used to examine its internal consistency. Also, to examine the construct validity of the CYBVICS, correlations between different dimensions of CYBVICS with Parent-Adolescent Communication Scale and Multidimensional Peer Victimization Scale were reported.

Results:

The results of principal component analysis (PC) using varimax rotation empirically supported direct and indirect cyber victimization in the sample which explains %77.31 of the total variance. Confirmatory factor analysis based on AMOS software confirmed the existence of two factors and the validity of the victimization in cyberspace. The similarity of the factor structure of the Cyber-Victimization Scale with its original version shows that the interpretive power of its underlying theoretical logic is transcendental.

The positive correlation of CYBVICS's factors with dimensions of the Peer Victimization Scale's supported the convergent validity of CYBVICS, indicating that the main motivations for both types of bullying may be the same and that the bully, do coercion regardless of the context, both in real life and in cyberspace.

Cyberbullying and victimization are to a large extent part of the general pattern of bullying and victimization in the traditional sense that the use of electronic media is only one form of manifestation. Also, both types of victimization may be ascribed while socializing, especially from the parents, or be rooted in the characteristics of the victim.

Significant but weak correlation analyses between CYBVICS's factors with Parent-Adolescent Communication Scale, while confirming the relationship between the family atmosphere and personal and social resources to face peer bullying, confirmed the divergent validity of CYBVICS. The negative atmosphere of the family, by reducing the sources of personal and social confrontation of adolescents, makes them easier targets for bullying and violence. The free pattern of family relationships with parents and the adolescent's sense of value and respect in the family is negatively related to cyber victimization and plays a protective role in this regard.

The relationship between patterns of parent-adolescent relations and victimization in cyberspace suggests that in situations where the adolescent is exposed to cyberbullying, the family can play an important role in helping him or her get out of the situation. When the family has no source of protection or help, and the parent-child relationship is threatened, humiliated, and insulted, children experience more psychological and behavioral problems and consequently, more harm from being victimized by peers and so on. Finally, in this study, the numerical value of the internal consistency coefficient for measuring CYBVICS ($\alpha=0.93$) showed that this scale has the necessary reliability.

Conclusion

The findings of the present study show that the Persian version of the Cyber-Victimization Scale as a multidimensional self-report tool in the field of cyberspace studies and psychological well-being and social adjustment, in terms of psychometrics, to measure the dimensions of cyber victimization is a valid and reliable enough and suggests its use to prevent and intervene in the problem of cyber

victimization in the adolescent community and also to identify the cyber victims in school.

References

- Aboujaoude, E., Savage, M., Starcevic, V., & Salame, W. (2015). Cyberbullying: Review of an old problem gone viral. *Journal of Adolescent Health, 57*(1), 10–18.
- Alonso, C., & Romero, E. (2017). Aggressors and victims in bullying and cyberbullying: a study of personality profiles using the Five-Factor Model. *The Spanish Journal of Psychology, 20*, E76.
- Álvarez-García, D., Pérez, J. C. N., González, A. D., & Pérez, C. R. (2015). Risk factors associated with cybervictimization in adolescence. *International Journal of Clinical and Health Psychology, 15*(3), 226-235.
- Antoniadou, N., Kokkinos, C. M., & Markos, A. (2016). Development, construct validation and measurement invariance of the Greek cyberbullying/victimization experiences questionnaire (CBVEQ-G). *Human Behavior, 65*, 380–390.
- Barnes, H. (1982). Parent-adolescent communication. *Family inventories used in a national survey of families across the family life cycle*, 33-46.
- Betts, L. R., Houston, J. E., & Steer, O. L. (2015). Development of the multidimensional peer victimization scale–revised (MPVS-R) and the multidimensional peer bullying scale (MPVS-RB). *The Journal of Genetic Psychology, 176*(2), 93-109.
- Boulton, M. J., Smith, P. K., & Cowie, H. (2010). Short-term longitudinal relationships between children's peer victimization/bullying experiences and self-perceptions: Evidence for reciprocity. *School Psychology International, 31*(3), 296-311.
- Bronfenbrenner, U. (1977). Toward an experimental ecology of human development. *American psychologist, 32*(7), 513-53.
- Buelga, S., Cava, M. J., & Musitu, G. (2010). Cyberbullying: victimización entre adolescentes a través del teléfono móvil y de Internet. *Psicothema, 22*, 784–89.
- Buelga, S., Cava, M. J., & Musitu, G. (2012). Validación de la escala de victimización entre adolescentes a través del teléfono móvil y de Internet. *Revista Panamericana de Salud Pública, 32*: 36–42.
- Buelga, S., Martínez-Ferrer, B., & Cava, M. J. (2017). Differences in family climate and family communication among cyberbullies, cybervictims, and cyber bully–victims in adolescents. *Computers in Human Behavior, 76*, 164–73.
- Buelga, S., Martínez-Ferrer, B., & Musitu, G. (2016). *Family relationships and cyberbullying*. In *Cyberbullying across the Globe: Gender, Family and Mental Health*. Edited by Raúl Navarro, Santiago Yubero and Elisa Larrañaga. Basel: Springer International Publishing, pp. 94–114, ISBN 978-3-319-25552-1.

- Buelga, S., Martínez-Ferrer, B., Cava, M. J., & Ortega-Barón, J. (2019). Psychometric Properties of the CYBVICS Cyber-Victimization Scale and Its Relationship with Psychosocial Variables. *Social Sciences*, 8, 13.
- Cava, M. J., & Buelga, S. (2018). Propiedades psicométricas de la Escala de Victimización Escolar entre Iguales (VE-I). *Revista Evaluar*, 18, 40–53.
- Cohen-Almagor, R. (2018). Social responsibility on the internet: Addressing the challenge of cyberbullying. *Aggression and Violent Behavior*, 39, 42–52.
- Crick, N. R., & Bigbee, M. A. (1998). Relational and overt forms of peer victimization: A multiinformant approach. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 66, 337–347.
- Crick, N. R., & Grotpeter, J. K. (2009). Children's treatment by peers: Victims of relational and overt aggression. *Development and Psychopathology*, 8, 367.
- Cross, D., Barnes, A., Papageorgiou, A., Hadwen, K., Hearn, L., & Lester, L. (2015). A social-ecological framework for understanding and reducing cyberbullying behaviors. *Aggression and Violent Behavior*, 23, 109–117.
- Cross, D., Lester, L., & Barnes, A. (2015). A longitudinal study of the social and emotional predictors and consequences of cyber and traditional bullying victimization. *International Journal of Public Health*, 60, 207–217.
- Del Río, M. I., Mendo, S., Del Barco, B., & Felipe, E. (2017). Abuso del Móvil en Estudiantes Universitarios y Perfiles de victimización y agresión. *Adicciones*, 29, 245–55.
- Dempsey, J. P., Fireman, G. D., & Wang, E. (2006). Transitioning out of peer victimization in school children: Gender and behavioral characteristics. *J Psychopathol Behave Ass*, 28, 273–282.
- Estévez, E., Musitu, G., & Herrero, J. (2005). El rol de la comunicación familiar y del ajuste escolar en la salud mental del adolescente. *Salud Mental*, 28, 81–89.
- Ferrara, P., Ianniello, F., Villani, A., & Corsello, G. (2018). Cyberbullying a modern form of bullying: Let's talk about this health and social problem. *Italian Journal of Pediatrics*, 44.
- Fridh, M., Lindström, M., & Rosvall, M. (2015). Subjective health complaints in adolescent victims of cyber harassment; moderation through support from parents/friends –a Swedish population-based study. *BMC Public Health*, 15, 949.
- Fullchange, A., & Furlong, M. J. (2016). An exploration of effects of bullying victimization from a complete mental health perspective. *SAGE Open*, 6(1), 1–12.

- Garaigordobil, M. (2017). Antisocial behavior: Connection with bullying/cyberbullying and conflict resolution. *Psychosocial Intervention*, 26, 47–54.
- Garaigordobil, M., & Machimbarrena, J. M. (2017). Stress, competence, and parental educational styles in victims and aggressors of bullying and cyberbullying. *Psicothema*, 29, 335–40.
- García, F., & Musitu, G. (1999). *AF5: Autoconcepto Forma 5*. Madrid: Tea.
- García, F., Musitu, G., & Veiga, F. (2006). Autoconcepto en adultos de España y Portugal. *Psicothema*, 18 (3), 551–556.
- García-Grau, P., Pérez, D. A., & Prado-Gascó, V. J. (2014). Self-concept in preadolescence: A brief version of AF5 scale. *Motriz, Rio Claro*, 20(2), 151–157.
- Gini, G., Pozzoli, T., Lenzi, M., & Vieno, A. (2014). Bullying victimization at school and headache: A meta-analysis of observational studies. *Headache: The Journal of Head and Face Pain*, 54, 976–986.
- Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2008). Cyberbullying: An exploratory analysis of factors related to offending and victimization. *Deviant Behavior*, 29, 129–56.
- Hu, L., & Bentler, P. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modeling*, 6(1), 1–55.
- Joseph, S., & Stockton, H. (2018). The multidimensional peer victimization scale: A systematic review. *Aggression and Violent Behavior*, 42.
- Kline, R. B., (2005). *Principles and Practice of Structural Equation Modeling*. 2ed. New York: Guilford Press.
- Kowalski, R. M., Giumetti, G. W., Schroeder, A. N., & Lattanner, M. R. (2014). Bullying in the digital age: A critical review and meta-analysis of cyberbullying research among youth. *Psychological Bulletin*, 140, 1073–137.
- Larrañaga, E., Yubero, S., Ovejero, A., & Navarro, R. (2016). Loneliness, parent–child communication and cyberbullying victimization among Spanish youths. *Computers in Human Behavior*, 65, 1–8.
- Lee, C. H., & Shin, N. (2017). Prevalence of cyberbullying and predictors of cyberbullying perpetration among Korean adolescents. *Computers in Human Behavior*, 68, 352–58.
- Lereya, S. T., Samara, M., & Wolke, D. (2013). Parenting behavior and the risk of becoming a victim and a bully/victim: A meta-analysis study. *Child Abuse & Neglect*, 37, 1091–108.
- Lohbeck, A., & Petermann, F. (2018). Cybervictimization, self-esteem, and social relationships among German secondary school students. *Journal of School Violence*, 17, 472–86.
- Martínez-Ferrer, B., Moreno, D., & Musitu, G. (2018). Are adolescents engaged in the problematic use of social networking sites more

- involved in peer aggression and victimization?. *Frontiers in Psychology*, 29(9),801.
- McDougall, P., & Vaillancourt, T. (2015). Long-term adult outcomes of peer victimization in childhood and adolescence. *American Psychologist*, 70, 300-310.
- Mesch, G. S. (2009). Parentalmediation, onlineactivities, andcyberbullying. *Cyberpsychology and Behavior*, 12(4), 387–393
- Meyers, L. S., Gamst, G., & Guarino, A. J. (2016). *Applied multivariate research: Design and interpretation*. Sage publications.
- Mishna, F., Saini, M., & Solomon, S. (2009). Ongoing and online: Children and youth's perceptions of cyber bullying. *Children and Youth Services Review*, 31(12), 1222-1228.
- Mitchell, K. J., & Jones, L. M. (2015). Cyberbullying and bullying must be studied within a broader peer victimization framework. *Journal of Adolescent Health*, 56, 473–74.
- Moreno-Ruiz, D., Martinez-Ferrer, B., & García-Bacete, F. (2019). Parenting styles, cyberaggression, and cybervictimization among adolescents. *Computers in Human Behavior*, 93, 252–59.
- Morrow, M. T., Hubbard, J. A., & Swift, L. E. (2014). Relations among multiple types of peer victimization, reactivity to peer victimization, and academic achievement in fifth-grade boys and girls. *Merrill-Palmer Quarterly*, 60(3), 302-327.
- Mynard, H., & Joseph, S. (2000). Development of the multidimensional peer-victimization scale. *Aggressive Behavior: Official Journal of the International Society for Research on Aggression*, 26(2), 169-178.
- Nahidpoor, F., Khosravi, Z., & Khaghanifard, M. (2014). Structural model of the relationship between emotional-psychological-behavioral problems in the main family and womens' marital satisfaction. *Quarterly Journal of Women's Studies Sociological and Psychological*, 12(3), 41-59. [Text in Persian]
- Nansel, T. R., Haynie, D. L., & Simons-Morton, B. G. (2003). The association of bullying and victimization with middle school adjustment. *J Appl Sch Psychol*, 19, 45-61.
- Navarro, R., Ruiz-Oliva, R., Larrañaga, E., & Yubero, S. (2015). The impact of cyberbullying and social bullying on optimism, global and school-related happiness and life satisfaction among 10-12-year-old schoolchildren. *Applied Research in Quality of Life*, 10, 15–36.
- Navarro, R., Yubero, S., & Larrañaga, E. (2016). *Cyberbullying Across the Globe: Gender, Family and Mental Health*. Switzerland: Springer International Publishing.
- Navarro, R., Yubero, S., & Larrañaga, E. (2018). Cyberbullying victimization and fatalism in adolescence: Resilience as a moderator. *Children and Youth Services Review*, 84, 215–21.

- Nocentini, A., Fiorentini, G., Di Paola, L., & Menesini, E. (2018). Parents, family characteristics and bullying behavior: A systematic review. *Aggression and Violent Behavior, 45*, 41-50.
- Olweus, D. (1993). Victimization by peers: Antecedents and long term outcomes. In K. H. Rubin & J. B. Asendorpf (Eds.), *Social withdrawal, inhibition, and shyness in childhood* (pp. 315–341). London: Psychology Press.
- Olweus, D. (1994). Annotation. Bullying at school: Basic facts and effects of a school based intervention program. *J. Child Psychol. Psychiatry, 35*, 1171–1190.
- Olweus, D. (2013). School bullying: Development and some important challenges. *Annual Review of Clinical Psychology, 9*, 751–780.
- Ortega-Baron, J., Buelga, S. Cava, M. J. & Torralba, E. (2017). School violence and attitude toward authority of student perpetrators of cyberbullying. *Journal of Psychodidactics, 22*, 14–23.
- Ortega-Barón, J., Buelga, S., & Cava, M. J. (2016). The influence of school climate and family climate among adolescents' victims of cyberbullying. *Comunicar, 24*, 57–65.
- Purcell, S. (2007). *The parent-adolescent relationship, adolescents' disclosure to parents, and adolescent substance use*. A dissertation for the degree of Doctor of Philosophy, faculty of the University of North Carolina at Chapel Hill, Department of Psychology.
- Ross, D. (2002). Bullying. In J Sandoval. *Handbook of crisis counseling, intervention, and prevention in the schools (electronic version) 2nd ed.* (pp. 105-135): Mahwah, NJ: L. Erlbaum Associates.
- Serafini, G., Muzio, C., Piccinini, G., Flouri, E., Ferrigno, G., Pompili, M., Girardi, P., & Amore, M. (2015). Life adversities and suicidal behavior in young individuals: A systematic review. *European Child & Adolescent Psychiatry, 24*, 1423–46.
- Storch, E. A., Brassard, M. R., & Masia-Warner, C. L. (2003). The relationship of peer victimization to social anxiety and loneliness in adolescence. *Child Study Journal, 33*, 1–18.
- Swearer, S. M., & Espelage, D. L. (2011). Expanding the social-ecological framework of bullying among youth. *Bullying in north American schools, 3-10*.
- Swearer, S. M., & Hymel, S. (2015). Understanding the psychology of bullying. Moving toward a social-ecological diathesis-stress model. *American Psychologist, 70*(4), 344-353.
- Tabori, A. V. (2007). *Student victimization and bullying in the United States and Italy: A cross national study of experienced school events and stress symptoms*. Unpublished manuscript, Temple University, Philadelphia, PA.

- Tavassoli, A., & Jalalvand, E. (2015). Using internet and the tendency to self-showing (Case study of female graduates of one university in Tehran). *Quarterly Journal of Women's Studies Sociological and Psychological*, 13(4), 95-122. [Text in Persian]
- Thompson, R., Litrownik, A. J., Everson, M. D., English, D. J., Dubowitz, H., Proctor, L., & Flaherty, E. G. (2012). Adverse experiences and suicidal ideation in adolescence: Exploring the link using LONGSCAN samples. *Psychology of Violence*, 2, 211–225.
- Tokunaga, R. S. (2010). Following you home from school: A critical review and synthesis of research on cyberbullying victimization. *Computers in Human Behavior*, 26, 277–87.
- Tomás, J. M., & Oliver, A. (2004). Análisis psicométrico confirmatorio de una medida multidimensional del autoconcepto en español. *Interamerican Journal of Psychology*, 38, 285-294.
- Van Dijk, M. P., Branje, S., Keijsers, L., Hawk, S. T., Hale, W. W., & Meeus, W. (2013). Self-concept clarity across adolescence: Longitudinal associations with open communication with parents and internalizing symptoms. *Journal of Youth and Adolescence*, 43(11), 1861–1876.
- Van Geel, M., Vedder, P., & Tanilon, J. (2014). Relationship between peer victimization, cyberbullying, and suicide in children and adolescents: A meta-analysis. *JAMA Pediatrics*, 168, 435–42.
- Waasdorp, T. E., & Bradshaw, C. P. (2015). The overlap between cyberbullying and traditional bullying. *Journal of Adolescent Health*, 56(5), 483–488.
- Wang, J., Iannotti, R. J., & Nansel, T. R. (2009). School bullying among adolescents in the United States: Physical, verbal, relational, and cyber. *Journal of Adolescent Health*, 45(4), 368-375.
- Wang, J., Iannotti, R. J., & Luk, J. W. (2012). Patterns of adolescent bullying behaviors: physical verbal exclusion rumor and cyber. *Sch Psychol*, 50(4), 521-534.
- Willard, N. E. (2007). The authority and responsibility of school officials in responding to cyberbullying. *Journal of Adolescent Health*, 41, S64–S65.
- Williams, A. L., & Merten, M. J. (2011). IFamily: Internet and social media technology in the family context. *Family and Consumer Sciences Research Journal*, 40(2), 150–170.
- Yarigaravesh, M., Ameri, F., Farahbijari, A., & Dehshiri, R. (2019). Investigating the relationship between mothers use of social networks and behavioral disorders in their children. *Quarterly Journal of Women's Studies Sociological and Psychological*, 17(1), 193-218. [Text in Persian]

- Young, R., & Sweeting, H. (2004). Adolescent bullying, relationships, mental health and gender atypical behaviour: A gender diagnosticity approach. *Sex Roles*, 50, 525–538.
- Yubero, S., Navarro, R., Elche, M., Larrañaga, E., & Ovejero, A. (2017). Cyberbullying victimization in higher education: An exploratory analysis of its association with social and emotional factors among Spanish students. *Computers in Human Behavior*, 75, 439–49.
- Zych, I., Ortega-Ruiz, R., & Marín-López, I. (2016). Cyberbullying: A systematic review of research, its prevalence and assessment issues in Spanish studies. *Psicología Educativa*, 22, 5–18.